

Baltijas drošības studijas

Uldis Cērps

**Politiskās
partijas
demokrātiskā
sistēmā:
Zviedrijas
pieredze.**

LĀI

LATVIJAS ĀRPOLITIKAS INSTITŪTS
Latvian Institute of International Affairs

Atbildīgais izdevējs
Atis Lejiņš

Rakstu sērijās "Pasaules politikas aktualitātes" un "Baltijas drošības studijas" tiek izgaismoti patlaban vis-
butiskākie starptautiskās politikas,
ekonomikas, un drošības jautājumi.

Grāmatīnas ir iespējams iegādāties
grāmatu veikalos, kā arī Latvijas
Ārpolitikas institūtā.

Latvijas Ārpolitikas institūts ir
privāta, bezpeļņas institūcija, kuras
mērķis ir padziļināt tautas interesi
par ārpolitikas un drošības jautāju-
miem, bagātināt tās zināšanas.

Institūtam nav savas īpašas nostājas
konkrētajos jautājumos, par pub-
likāciju saturu kopumā ir atbildīgi
to autori.

LAI Latvijas Ārpolitikas institūts
Latvian Institute of International Affairs
Brīvības 32, LV-1716, Rīga, Latvija; tel. 282207

Uldis Cērps

Politiskās partijas demokrātiskā sistēmā: Zviedrijas pieredze.

Latvijas Ārpolitikas institūts
Rīga
1993

1 Br / 94

3

ISBN 9984 - 9000 - 3 - 7

© Latvian Institute of International Affairs, 1993.

Politiskās partijas demokrātiskā sistēmā: Zviedrijas pieredze.
Uldis Cērps

Political Parties in a Democratic System; The Swedish Experience

Typeset on a Macintosh LC II.
Printed in Latvia

LATVIAN INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS
94-328

Nododam lasītājam mūsu jaunās sērijas *Baltijas drošības studijas* pirmo grāmatīņu. Varētu likties, kāds sakars ir starp Zviedrijas politiskajām partijām un Baltijas drošību? Taču mūsdienu pasaulē kādas valsts drošības politika vairs nesastāv tikai no šīs valsts aizsardzības un ārpolitikas, bet arī no tādiem rādītājiem kā saimniecības attīstība, politiskā stabilitāte, spēja novērst vides katastrofas, noziedzības apkarošana un - tautas garīgais stāvoklis, tās izglītības un veselības līmenis.

Mums, kam tikai tagad beidzas otrais pasaules karš, jāceļ no jauna sava valsts, jāparvar divu okupāciju mantojums. Turklāt jāparvar arī mūsu pašu nacionālās diktatūras sekas, jo zināms, ka mēs 1934. gadā nogriezāties no civilizētas pasaules demokrātiskās attīstības ceļa. Tāpēc būtu ļoti noderīgi ieskatīties kaimiņvalsts Zviedrijas politiskajā sistēmā, lai varētu gūt priekšstatu par to, kāda ir stabila Rietumu demokrātija. Mūs interesē Zviedrija arī tāpēc, ka tā ir Skandināvijas ietekmīgākā valsts, kuras politiskais atbalsts un palīdzība aizsardzības jomā mūsu drošības stiprināšanai ir visai liela.

Atis Lejiņš
Direktors
Latvijas Ārpolitikas institūts

SATURS

Ievads	6	Partijas nacionālu aktieru lomā	42
Kas vispār ir politiskā partija?	8	Partiju ideoloģiskā attīstība	44
Partiju sistēma	9	Sociāldemokrātiskā strādnieku partija	45
Partiju funkcijas	10	Moderāti	47
Zviedrijas partiju sistēma	11	Liberālā partija	48
Zviedrijas partiju sistēmas rašanās	13	Centra partija	52
Politiskās partijas un pirmais pasaules karš	17	Kristīgie demokrāti	54
Politiskās partijas un "Zviedru modelis"	19	Jaunā demokrātija	56
Sociāldemokrāti	21	Kreisā partija	58
Konservatīvā partija	23	Zaļā partija	60
Liberālā partija	24	Partiju nostādne galvenajos politikas un ekonomikas jautājumos	62
Lauksaimnieku partija	24	Sociāldemokrātiskā strādnieku partija	62
Komunistu partija	24	Moderāti	62
Nacionālā jaunatnes liga	25	Liberālā partija	63
Otrais pasaules karš	26	Centra partija	63
Pirmie pēckara gadi	30	Kristīgie demokrāti	63
1960-tie un 1970-tie gadi	31	Jaunā demokrātija	64
1980-tie un 1990-tie gadi	33	Kreisā partija	64
Partiju finansēšana Zviedrijā	35	Partijas parlamentā	65
Zviedrijas politisko partiju organizatoriskā struktūra	37		
Partiju biedri un vēlētāji	38	Pielikumi	66
Partiju biedri	40		
Ideoloģijas nozīme Zviedrijas politisko partiju darbībā	41		

IEVADS

Moderno politisko partiju attīstība noris ciešā saistībā ar industrializētas sabiedrības rašanos. Pašreiz demokrātiskajā pasaulē reti kāds apstrīd partiju centrālo lomu demokrātijas funkcionēšanā. Moderna demokrātija pati par sevi jau ir ar partiju starpniecību izteikta tautas vara. It īpaši labi tas ir redzams Zviedrijā, jo tajā iedzīvotāju politiskā aktivitāte ir vislielākā pasaulē. Partijām, kā arī daudzajām sabiedriskajām organizācijām un arodbiedrībām, ir liela nozīme darba attiecību stabilizācijā un "ZVIEDRU MODEĻA" istenošanā.

Stāvoklis mainījās 1990-to gadu sākumā, kad organizācijas vairs nevarēja panākt vienotību savu biedru vidū. Sociāldemokrātiskā valdība pat ieteica pieņemt pretstreiku likumdošanu un ieviest stingru algu disciplīnu. Daudziem tad sāka likties, ka "zviedru modelim" pienācis gals. Tāpat arī partiju popularitāte kritās, un to legītimēšana tika apšaubīta. Partiju biedru un vēlētāju skaits saruka. Vai Zviedrijas politiskā sistēma ir lielu pārmaiņu priekšā? Vai pāreja no industriālās uz postindustriālo sabiedrību ir būtiski ietekmējusi Zviedrijas politisko ainu? Vai politiskās partijas ir kļuvušas nevajadzīgas kā demokrātijas balsts?

Daudzi uzskata, ka tā patiešām ir. Industriālās sabiedrības vietā ir nākusi postindustriālā, informācijas, zinātnes un servisu sabiedrība. Šīm pārmaiņām dabiski bija jāatspoguļojas arī sabiedrības politiskajā struktūrā (piemēram, ikdienas dzīves depolitizācijā, tradicionālās partiju lojalitātes pakāpeniskā izzušanā, protesta grupu un partiju attīstībā, kā arī jaunu pasaules uzskatu un pārliecību formulēšanā, kas izpaužas, piemēram, feministu kustībā un zaļo partiju aktivitātēs).

Mainās arī politisko partiju teritoriālā organizācija. No vienas puses, noris zviedru sabiedrības internacionalizācija, no otras, padziļinās decentralizācijas procesi valstī. Var teikt, ka 1990-to gadu Zviedrija

ir pilnīgi cita valsts salīdzinājumā ar Zviedriju pirms pieciem, desmit vai divdesmit gadiem. Taču politiskās partijas un organizācijas joprojām ieņem centrālo vietu. Vērā ņemamu un spilgtu alternatīvu politiskajām partijām ne Zviedrijā, ne citur demokrātiskajā pasaulē pagaidām nav.

Šajā darbā ir iztirzāti tie Zviedrijas politisko partiju darbības un organizācijas aspekti, kas varētu būt interesanti kā politiķiem, tā arī vienkāršiem vēlētajiem. Šobrīd, kad Latvijā politiskās partijas vēl tikai meklē savu vietu ikdienas politiskajā dzīvē, varētu būt interesanti uzzināt, kā šie procesi norisinājušies mūsu kaimiņvalstī Zviedrijā. Patiešām, ir daudzi jautājumi, kas skar mūsu vēl tikai topošās starppartiju, partiju un vēlētāju, partiju un sponsoru, partiju un biedru, partiju un frakciju, partiju un valdības, partiju un parlamenta attiecības, kuras būtu daudz vieglāk risināt, ja mēs vairāk zinātu par mūsu Ziemeļu kaimiņu pieredzi. Tieši tāpēc tik daudz vietas veltītas vēsturiskajai daļai, stāstot par partiju sistēmas izveidošanos un funkcionēšanu Zviedrijā. Par pamatu ir ņemti divi fundamentāli pētījumi: Stiga Hadeniusa grāmatu "Zviedrija 20. gadsimtā", kā arī Matsa Beka un Tomija Mälera pētījums "Partijas un organizācijas", kas apskata tieši Zviedrijas politiskās partijas.

Runājot par situāciju Latvijā, jāsaprot, ka partiju sistēmu nevar radīt mākslīgi, vismaz demokrātiskā valstī noteikti ne. Un mums nav nekādu iespēju kopēt jebkādu citzemju partiju sistēmu, jo pat vienāda interešu un konfliktu struktūra nenoved pie vienādas partiju struktūras.

Ir skaidrs, ka "Latvijas atgriešanās Eiropā" tomēr būs sāpīgs process (protams, pieņemot, ka mēs nevēlamies atgriezties totalitārajā Austrumeiropā, etnisko konfliktu plosītajos Balkānos, vai kļūt par otru Eiropas Albāniju). Lai spētu iesaistīties Rietumeiropas politiskajā dzīvē, ejams vēl garš un nopietnu pārbaudījumu pilns ceļš, kas parādīs, vai mums pietiek tolerances un

politiskās kultūras, lai izveidotu Latvijā demokrātisku un tiesisku valsti un apliecinātu mūsu /eventuālo/ piederību Eiropas kultūras un politikas tradīcijām. Manuprāt, Latvijas politiskajām partijām, kuras var smelties daudz ideju no savām Skandināvijas partnerēm, šajā procesā būs daudz svarīgāka loma nekā pašreiz.

KAS VISPĀR IR POLITISKĀ PARTIJA ?

Politiskās partijas atšķiras cita no citas daudzos un dažādos veidos. Ir elites un masu partijas, protesta un ekstrēmistiskās partijas. Ir partijas, kas darbojas konkurences atmosfērā, un partijas, kas vajā savus politiskos pretiniekus. Kā tad ir iespējams precīzi definēt partiju jēdzienu? Džiovanni Sartori, kurš ir veltījis daudz enerģijas partiju sistēmu izpētei, partiju definē šādi: "Partija ir tāda politiskā organizācija vai grupa, kas izvirza vēlēšanās un ir spējīga vēlēšanu rezultātā izvirzīt kandidātus valsts amatiem".

Visbiežāk partijas iedala pēc konkrēto partiju novietojuma politiskajā spektrā, ar to saprotot vietu, ko kāda partija ieņem iedomātajā labējo - kreiso ideoloģiju skalā, kuras vienā polā atrodas ekstrēmi konservatīvās partijas, vidū - centra vai liberālās partijas, bet otrā polā - komunistiskās vai izteikti kreisās partijas. Partijas var iedalīt arī pēc ideoloģijas, struktūras, biedru rakstura, sociālās bāzes un darbības veida kritērijiem., Rietumu demokrātijās parasti ir sastopami šādi partiju veidi: liberālās, konservatīvās, darba vai sociāldemokrātiskās, agrārās, reģionālās, kristīgās, komunistiskās, fašistiskās, protesta un ekoloģiskās partijas. Latvijas brīvvalsts laikā eksistēja arī nacionālo minoritāšu partijas, kā arī vēlēšanu organizācijas, kas visos sarakstos gan parādījās kā partijas, bet kas būtībā pārstāvēja tikai speciālas intereses: Īrnieku aizsardzības biedrība, Latgales zemes arāji, Dzelzceļnieku, valsts darbinieku, amatnieku un strādnieku arodnieciskā apvienība, Jēkabmiesta darba partija, Āgrārie naudas noguldītāji u.c. cietušie utt. Pēc darbības veida izšķir revolucionāras un

reformistiskās partijas. Pie pēdējām pieder pragmatiskās un ideoloģiskās partijas. Piemēram, Zviedrijas sociāldemokrātisko partiju vismaz līdz pēdējam laikam bija pieņemts uzskatīt par darba partiju (pēc ideoloģijas un sociālās bāzes) un par pragmatiski reformisku partiju pēc darbības veida. Savukārt, Jaunā demokrātija ir ekstrēmi liberāla partija (pēc ideoloģijas), protesta partija (pēc darbības veida), ar dažādu sociālo bāzi. Partijas var iedalīt arī masu un elites partijās. Fašistiskās un komunistiskās partijas pieder pie totalitāro partiju tipa. Tomēr jāpatur prātā, ka pastāv atšķirība starp, piemēram, bijušās PSRS komunistisko partiju un Skandināvijas komunistisko partiju, par spīti tam, ka pat zviedru komunisti nepārtraukti saņēma ne tikai morālu, bet arī finansiālu palīdzību no Kremļa.

PARTIJU SISTĒMA

Partiju sistēmas izšķir pēc tā, cik daudz partiju tās ietver. Latvijā pēdējos piecdesmit gadus darbojās tikai viena - komunistiskā partija. Tāpēc nevar teikt, ka kopš 1945. gada Latvija bija vienpartijas sistēma, jo, ja ir atļauta tikai viena partija, nekādas partiju sistēmas acimredzot nav un nevar būt. Tāpat arī latviešu partijas trimdā ir grūti nosaukt par istām politiskajām partijām, jo nebija paša galvenā, t.i., neatkarīgas Latvijas valsts, un politika agrākajā un parastajā nozīmē vairs nebija iespējama.

Līdztekus partiju skaitam vēl ir svarīgi zināt politisko partiju satvaru un to savstarpējās attiecības: partiju lielumu, iekšējo struktūru, ideoloģisko attālumu un intensitāti. Ir jāņem vērā arī vide, kurā partijas darbojas, likumdošana un apstākļi, kas nosaka to darbību (politiskā kultūra, vēlēšanu sistēma, attiecības ar citām varas struktūrām, sadarbība ar dažādām institūcijām, starptautiskām organizācijām, interešu grupām, biznesu, militāristiem utt.). Gadījumā, ja partija ir viena pati spējīga sastādīt valdību, bet vienlaikus pastāv legāla, kaut arī vāja opozīcija, šo partiju var saukt par dominējošo partiju.

Runājot par partiju sistēmu, bieži divu partiju sistēma tiek uzskatīta par ideālu. Divpartiju sistēma ir šāda sistēma, kurā divas partijas sacenšas par varu, ko abām ir reālas iespējas iegūt. Bez divpartiju sistēmas vēl var izšķirt mērenā pluralisma sistēmu, kurā funkcionē vairākas partijas, bet starp tām pastāv tikai mērenas ideoloģiskās atšķirības, kamēr polarizētā pluralisma sistēmā ideoloģiskās atšķirības ir būtiskas. Atomizētā, vai ekstrēmi pluralistiskā sistēmā, partijas iesaistās nestabilās koalīcijās, kas mainās starp vēlēšanām. Pastiprinātu ietekmi izrāda ekstrēmistiskas un antisistēmas partijas. Latvijas patreizējā politiskā situācija ir labs piemērs pēdējam gadījumam, papildinot politisko ainu ar "vēlēšanu koalīcijām", kurām nav ne savu biedru, kam tās būtu tieši atbildīgas, ne arī konkrētas ideoloģiskas ievirzes un stabili partneru.

PARTIJU FUNKCIJAS

Jebkurā demokrātiskā politiskā sistēmā partijām ir daudzas un dažādas funkcijas. Svarīgākā no tām ir starpniecība starp pilsoņiem un valsti. Otra svarīgākā partiju funkcija ir savu biedru loka paplašināšana, partijas vadības atjaunošana un vajadzības gadījumā - arī nomaiņa. Trešā svarīgākā funkcija ir izteikt un pārstāvēt dažādu sabiedrības grupu intereses. Partiju kompetencē ir interešu formulēšana jeb artikulācija un interešu agregācija. Partiju iekšienē pastāv dažādi viedokļi un pretenzijas, kas dažkārt grūti apvienojami.

Dažādu grupu un frakciju uzskatiem partijas iekšienē ir jātiek konkrēti izvērtēti, pirms partijas viedoklis tiek oficiāli formulēts. Tapēc var teikt, ka partijām piemīt arī integrējošā funkcija, ja tās spēj tikt galā ar iekšējām pretrunām un izstrādāt tādu programmu, kas pieņemama visai partijai, vai vismaz biedru vairākumam.

Lai partija spētu veiksmīgi īstenot iepriekš uzskaitītās funkcijas, tai ir tiklab jāiesaistās socializācijas procesā, kā arī komunikācijas un viedokļu formulēšanas procesā. Un, visbeidzot, partijas ir atbildīgas par saviem lēmumiem un to politiskajām sekām.

ZVIEDRIJAS PARTIJU SISTĒMA

Ilgu laiku Zviedrijas politiskā sistēma tika uzskatīta par vienu no stabilākajām visā pasaulē. Kad 1921. gadā Zviedrijā pirmo reizi notika vispārējās vēlēšanas, piecas partijas ieguva vietas Zviedrijas parlamentā, t.i., riksdagā. Lai cik divaini tas arī nebūtu, šis līdzsvars starp sociāldemokrātiem, komunistiem, konservatīvajiem, liberāljiem un centristiem saglabājās līdz pat 1988. gadam, kad nosauktajiem pievienojās vēl Zaļā partija. 1991. gada vēlēšanas pavēra iespēju vēl divām jaunām partijām - kristīgajiem demokrātiem un partijai Jaunā demokrātija - iekļūt riksdagā. Tiesa gan, šajās pašās vēlēšanās Zaļā partija zaudēja savus mandātus.

Zviedrijas politiskās sistēmas stabilitātes pamatā bija līdzsvars starp diviem partiju blokiem - sociālistu bloku, kas sastāvēja no sociāldemokrātiem un komunistiem, un tam konkurējošo nesciālistu bloku, kurā ietilpa konservatīvie (saukti arī par moderātiem), liberāļi un centristi (bijusī Lauksaimnieku partija). Taču 1988. un 1991. gada vēlēšanu rezultāti pārsteidza daudzus, un tie būtiski ietekmēja līdzšinējo partiju sistēmas stabilitāti un līdzsvaru. 1991. gada vēlēšanas (labējo spēku uzvara un protesta partiju triumfs) bija krass, bet sagaidāms pagrieziena Zviedrijas politikā. Kopš 1920. gada vēl ne reizi Zviedrijas sociāldemokrāti un komunisti vēlēšanās nebija noslidējuši tik zemu, lai gan arī viņu galvenie pretinieki no pilsoniskā bloka cieta lielus zaudējumus. Tas izskaidrojams tādējādi, ka strauji pieauga Zviedrijai netradicionālo partiju, t.i., Kristīgo demokrātu, Jaunās demokrātijas un citu mazāku partiju ietekme. Nekad Zviedrija nebija pieredzējusi tik lielu vēlētāju "protesta balsošanu" - 13% vēlētāju vispār neierādās vēlēšanu iecirkņos, 1,5% iesniedza tukšus vēlēšanu biļetenus un 1,2% balsoja par dažādām lokālām protesta partijām un grupējumiem (kuru programmas dažkārt vai nu aicināja uz vietējo alus mīlotāju vēl cīesāku kopību, vai arī, par ko rakstīt mazāk patīkami, bieži vien bija vērstas pret imigrantiem Zviedrijā). Tomēr arī sociāldemokrātiem zaudējums nebija kā

spēriens no skaidrām debesīm. Iepriekšējo gadu laikā sabiedriskās domas aptaujas liecināja, ka vēlēšanās partija vistīcamāk cietīs sakāvi. 1980-to gadu beigās sociāldemokrāti bija nonākuši jūtāmā ideoloģiskajā vakuumā: sociāldemokrātiskās valdības reālā darbība nebija pamatojama ne ar kādu konkrētu partijas programmu vai kongresa lēmumu. Visvairāk kritizētie valdības soļi bija kontroles atcelšana ārzemju valūtas brīvai plūsmai Zviedrijā, vienpusēja zviedru kronas saistīšana ar Eiropas valūtas vienību (ĒCU) un sociāldemokrātu lolotais un tagad asi disputētais iesniegums Zviedrijas dalībai Eiropas kopienā. Bet tie nav vienīgie cēloņi.

Industriālā sabiedrība bija pakāpeniski kļuvusi par postindustriālo, tādējādi atņemot sociāldemokrātiem lielu daļu tradicionālo vēletāju, pārmainot partijas lojalitātes principu līdz nepazīšanai un izraisot sajūtu, ka politika savā tradicionālajā izpratnē ir mirusi. Sociāldemokrāti tiek nereti nosaukti arī par savu panākumu upuriem. Vēletājiem, kuri visu laiku bija balsojuši par sociāldemokrātiem, arvien grūtāk nācās atpazīt savu partiju. Sociāldemokrātu politika tajā pašā laikā nemaz tik daudz neatšķīrās no savu oponentu uzskatiem, par ko liecina kaut vai tas, ka, sastādot pretkrīzes programmas pagājušā gada nogalē, pilsoniskajai Karla Bilta valdībai bija vieglāk saprasties ar sociāldemokrātiem nekā ultraliberālo Jauno demokrātiju. Bet šeit ir vērojamas būtiskas atšķirības elites uzskatos un ierindas biedru nostājā, it sevišķi tas attiecināms tieši uz ierindas sociāldemokrātiem, kurus Ingvars Kārļsons un visa sociāldemokrātiskās partijas vadība ir dažos jautājumos atstājusi neziņā, distancējoties no Eiropas kopienas dalības jautājuma un liekot to izlemt katram sociāldemokrātam atkarībā no viņa paša ieskatiem. Tas, protams, ir atstājis ietekmi kā uz sarkanās rozes atbalstītāju, tā arī biedru skaitu:

Ja 1990. gadā vēl dažiem bija šaubas par to, vai pašreizējo pilsonisko valdību nepiemeklēs tāds pats liktenis kā tās 1976.-1982. gada

priekšgājējus (pilsoniskās koalīcijas valdība nespēja panākt savstarpēju saskaņu visu trīs gadu ritumā), tad Karla Bilta valdības starppartiju kompromisa politika, meklējot izeju no dziļās ekonomiskās krīzes, Zviedrijā rāda, ka Bilta valdība ir spējusi īstenot vismaz daļu no iecerētās valsts desocializācijas programmas. Vienlaikus pēdējās aptaujas liecina, ka nākamā gada vēlēšanās abiem blokiem ir gandrīz vienādas iespējas gūt vairākumu parlamentā.

ZVIEDRIJAS PARTIJU SISTĒMAS RAŠANĀS

Var droši apgalvot, ka visa Zviedrijas jaunāko laiku vēsture, sākot ar 19. gadsimta beigām, ir cieši saistīta ar politiskajām partijām, to ietekmi un attīstību. Kā savā grāmatā "Zviedrija pēc 19. gadsimta" raksta Stigs Hadenuiuss, Zviedrijā politiskās pārmaiņas noris lēni un pakāpeniski. Demokratizācijas process, kas Zviedrijā sākās 19. gs. sākumā un kurā ievērojamu lomu spēlēja parlamenta frakcijas un vēlāk - politiskās partijas, sasniedza savu mērķi tikai 1919. gadā. Tieši tad tika ieviestas vispārējās vēlēšanu tiesības; beidzot politiskajā dzīvē varēja piedalīties arī sievietes. Mobilizācija zviedru politiskajā dzīvē sākās jau pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados. Ar katrām vēlēšanām auga arī tautas politiskā apziņa, un parādījās uzskatu dažādība. Riksdagā jau tolaik pastāvēja vairāki grupējumi un frakcijas, taču tiem nebija visaptverošu, noteiktu programmu. Bija iedibinājusies saistība arī starp dažāda rakstura tautas kustībām un grupējumiem parlamentā, jo pēdējie pildīja sava veida partiju centrālkomiteju funkcijas. Gadsimtu mijā šīs dažādās kustības apvienojās ap programmām, kas aptvēra plašu sabiedriski aktuālu jautājumu loku. Jaunizveidotajām kustībām bija stingra organizatoriskā struktūra, iekšējā disciplīna, prasības pret vadību un ierindas biedriem. No šā brīža šīs organizācijas jau var dēvēt par politiskām partijām, jo tās nokļuva politiskā procesa pašā centrā. Jāatgādina, ka partiju attīstība noritēja brīvās preses apstākļos (Zviedrijas likums par preses brīvību, kas pieņemts 1766. gadā, ir visvecākais pasaulē).

Mūsdienu partiju aparāts attīstījās divos veidos. Vai nu kāda partija iekaroja pārstāvniecību rīksdaga, vai arī preteji - rīksdaga grupa vai frakcija centās dibināt jaunu partiju un iegūt sev piekritējus. Zviedru arodbiedrību savienība SAF ir labs piemērs pirmajam gadījumam, jo tā radās ārpus parlamenta sienām, bet otro gadījumu labi raksturo rīksdaga liberāļu un konservatīvo centieni nodibināt partijas visas valsts mērogā. Tā, piemēram, 1904. gadā izveidojās Vispārējā vēlēšanu apvienība, kas bija labējo grupējumu vēlēšanu organizācija. Kad vēlēšanu organizācijas gadsimta sākumā bija kļuvušas par efektīvu politiskās cīņas ieroci, var teikt, ka modernā partiju sistēma bija ieviesta Zviedrijā.

No visām patreizējām zviedru politiskajām partijām sociāldemokrāti, kristīgie demokrāti, Centra partija, Zaļā partija un Jaunā demokrātija sāka savu darbību kā visas valsts mēroga partijas, bet Kreisā partija (bijušie komunisti) ir īpašs gadījums, jo tā radās, atšķeloties no jau pastāvošās Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas, kurai bija pašai savas parlamenta un reģionālās organizācijas visas valsts mērogā. 1909. gada vēlēšanu reformu rezultātā tika ieviesta proporcionālā vēlēšanu sistēma, un tādējādi nostiprinājās arī pati partiju sistēma. Tā rezultātā parlamenta deputāti kļuva par savu partiju pārstāvjiem.

Zviedrijas politikā gadsimtu mijā notika daudzas būtiskas pārmaiņas. Novecojušā parlamentārā sistēma, kurā parlaments sastāvēja no četriem ļaužu slāņiem (garīdzniecības, zemniecības, aristokrātijas un lielajiem zemes īpašniekiem), tika aizstāta ar modernāku divpalātu parlamentu. Zināmas problēmas sāka rasties, kad samērā reformatoriski noskaņotā Kārļa XV vietā pie varas 1872. gadā nāca monarhiju aizstāvošais Oskars II, taču viņa pūliņi bija nolemti neveiksmei; tā bija cīņa ar vējdzirnavām.

Jaunā parlamenta pirmā palāta tika ievēlēta netiešās vēlēšanās. Tās locekļus izvēlējās no komūnām un lielāko pilsētu municipa-

litātēm. Lai iekļūtu pirmajā palātā, bija nepieciešams vai nu ļoti biezs naudas maks, vai arī necerēta laime. Pirmās palātas sastāvs mainījās ļoti reti, jo tās locekļus ievēlēja uz deviņiem gadiem. Kā nav grūti iedomāties, tur pamatā atradās lielie zemes īpašnieki, fabrikanti un augsti valsts ierēdņi. Tāpēc nav nekāds brīnums, ka kopumā pirmā palāta bija konservatīva un neatspoguļoja valsti notiekošās pārmaiņas.

Savukārt otro palātu ievēlēja vispārējās vēlēšanās. Patiesībā vēlētāju nebija nemaz tik daudz, un ievēlējamo - vēl mazāk. Bija iecerēts, ka par valsts lietām būs teikšana tikai tiem, kam ir ko aizstāvēt: vai nu īpašums, vai sabiedriskais stāvoklis. Sievietes tolaik vispār nevarēja piedalīties vēlēšanās. Tādējādi lielāko vietu skaitu otrajā palātā ieņēma turīgākie zemnieki.

Kaut arī Zviedrijā tolaik nebija partiju vārda tradicionālajā nozīmē, lielu lomu spēlēja vairākas parlamenta frakcijas. Tā Lauksaimnieku frakcija otrajā palātā aktīvi iestājās par nodokļu samazināšanu zemniekiem un pret armijas izdevumu palielināšanu. Līdz 1880. gadam Lauksaimnieku frakcija bija nozīmīgākā parlamentā, pēc tam tā sašķēlās "laissez-faire" un protekcionisma atbalstītājos jautājumā par tarifiem.

Pirmā istā partija tika dibināta ārpus parlamenta sienām. 1889. gadā sevi pieteica zviedru sociāldemokrāti. Svarīgu lomu partijas veidošanā spēlēja aģitatori, kuri strādnieku masās izplatīja tradicionālās Eiropas sociālisma idejas. Lai strādnieki varētu stāties preti "kapitālistiskajai ekspluatācijai", aģitatori ieteica veidot arodbiedrības un politiskas organizācijas. Zviedru sociāldemokrāti nealka pēc savu pretinieku asinīm, viņi norobežojās no tiem, kas varu gribēja sagrābt vardarbīgā ceļā.

Pirmajam sociāldemokrātu aģitatoram, Augustam Palmam, pēc profesijas audējam, trūka pieredzes un zināšanu, kādas bija Hjalmaram Brantingam. Brantings (kuram, starp citu, ir

pārsteidzoši daudz ārēju līdzību ar latviešu komunistu vadoni Pēteri Stučku) bija uzaudzis turīgu vecāku ģimenē, saņēmis universitātes izglītību un nesa sevi nebeidzamas alkas pēc taisnības un vienlīdzības. Strādājot ilgus gadus Stokholmā, laikrakstā "Social-Demokraten", Brantings bija ļoti pragmatisks, un, atšķirībā no Stučkas, sarāva visas saites ar tiem, kam šķita, ka reformu process norit par lēnu un revolūcija ir vienīgais pareizais risinājums. Zviedrijas sociāldemokrātiem bija arī ciešas saites ar 1898. gadā dibināto Zviedrijas arodbiedrību konfederāciju.

1890-tajos gados no atbilstošajām parlamentārajām frakcijām izveidojās Zviedrijas konservatīva un liberālā partija. Tolaik spēkā pieņēmas atturības kustība, kura galvenokārt sastāvēja no liberāļiem un sociāldemokrātiem. Abas partijas vienojās arī cīņā par vispārējām vēlēšanu tiesībām. Pirms Zviedrija tika ieviesta patiesa demokrātija, abas partijas cieši sadarbojās, par spīti būtiskajām programmatiskajām atšķirībām. Var teikt, ka gadsimtu mijā reāla politiskā cīņa norisinājās starp sociāldemokrātiem un liberāļiem, no vienas puses, un konservatīvajiem, - no otras.

Konservatīvās frakcijas abās parlamenta palātās izveidoja savu kopīgu organizāciju - Allmänna valmansförbundet - tikai 1904. gadā. Viņi ieņēma tradicionālo konservatīvo attieksmi ne tikai attiecībā uz prasībām pēc demokrātijas un parlamentārās valdības, bet arī iestājās par aizsardzības spēku nostiprināšanu un pret jebkādu piekāpšanos norvēģiem Norvēģijas un Zviedrijas savienības jautājumā. Daži karstgalvīgākie konservatīvie pat ierosināja nosūtīt uz Norvēģiju bruņotos spēkus. Tomēr lielā mērā pateicoties tieši konservatīvās partijas vadītājam 20. gs. sākumā Arvidam Lindmanam (kurš, pats būdams rūpnieks, bija reālistisks politiķis un prata iespaidot savus stūrgalvīgākos partijas biedrus), Zviedrijai izdevās sasniegt demokrātiju tik viegli.

1907. gadā tieši Lindmana konservatīvā valdība ierosināja vēlēšanu tiesību reformu. Sievietes gan tika atstātas bez

balsstiesībām, un reforma saturēja vēl vairākus dažādus ierobežojumus, kas nebija pieņemami ne sociāldemokrātiem, ne liberāļiem. Konservatīvie bija tie, kas ieviesa tādu proporcionālo vēlēšanu sistēmu, lai ļautu sev iegūt vairāk vietas parlamentā, nekā pienāktos, vadoties no nodoto balsu skaita.

POLITISKĀS PARTIJAS UN PIRMAIS PASAULES KARŠ

Pirms pirmā pasaules kara Zviedrijas politiku bija sadalījušies divos grupējumos: karaliskā ģimene, armija un daļa konservatīvo atbalstīja spēcīgas aizsardzības sistēmas izveidi un nevēlējās nekādas sociālās reformas. Sociāldemokrāti un liberāļi bija par vispārējām vēlēšanu tiesībām, karaliskās varas samazināšanu, kā arī iestājās pret bruņoto spēku paplašināšanu un uzskatīja armiju par konservatīvo spēku galveno balstu.

1914. gadā liberālā K. Staffa valdība bija spiesta atkāpties, un karalis Gustavs V kopā ar ultrakonservatīvajiem spēkiem loloja plānus pret parlamenta gribu izveidot valdību, kas aizstāvētu lielos tēriņus valsts aizsardzībai. Izeja no krīzes tika atrasta, uzdodot bezpartijiskajam juristam Hjalmaram Hammaršēdam sastādīt jaunu valdību, kas beigās izrādījās pārsvarā konservatīva. Par to liecināja viens no pirmajiem valdības lēmumiem: izsludināt 1914. gada septembrī parlamenta otrās palātas vēlēšanas. Taču pirms tam martā notika vispārējās vēlēšanas, kurās galvenie jautājumi skāra konstitūcijas pārmaiņas un valsts aizsardzību. Rezultātā konservatīvie uzvarēja, bet liberāļi zaudēja un nonāca politiskajā vakuumā.

Pēc šīm marta vēlēšanām Hammaršēda valdība uz kādu laiku vēl palika pie varas. Taču tā paša gada augustā sākās karš, un gan liberāļi, gan sociāldemokrāti izteica savu uzticību Hammaršēda valdības politikai, lai saglabātu Zviedrijas neitralitāti. Šo faktu ir būtiski atcerēties, jo tas parāda, ka jau gadsimta sākumā Zviedrija iedibinājās sapratnes un kooperācijas atmosfērā starp partijām. Ja visai valstij draudēja krīze vai karš, partiju strīdi tika atlikti

sānis līdz vēlākam laikam. Kaut arī oficiāli visas partijas parlamentā bija par Zviedrijas neitralitāti, neizsakāmi lielākas simpātijas tika izrādītas Vācijai nekā Krievijai. Tas daļēji izskaidrojams ar vēsturiskām saiknēm, kas pastāvēja gan starp zviedru un vācu sociāldemokrātiem, gan Zviedrijas karaliskās ģimenes provācisko noskaņojumu, taču zviedrus biedēja arī "draudi no austrumiem", kurus vēl pastiprināja rusifikācijas politika, ko krievu varas iestādes bija sākušas realizēt Somijā. Zviedrija turpināja tirdzniecības attiecības ar abām karojošām pusēm, piegādājot tām karam visvairāk nepieciešamos rūpnieciskos ražojumus, kā arī izejvielas. Kad karš ieilga, pretrunas starp Zviedrijas politiskajiem spēkiem atklājās vēl spilgtāk. Jāteic, sociāldemokrāti un liberāļi simpatizēja Lielbritānijai un Antantei, kamēr konservatīvie bija Vācijas pusē. Daži sociāldemokrāti, kuri gan drīz tika izslēgti no partijas, apgalvoja, ka Zviedrijai ir jākaro Vācijas pusē, aizstāvēt "Rietumu kultūras cīņu pret austrumu barbarismu". Valdība (kura sastāvēja galvenokārt no rūpniekiem un valsts ierēdņiem), atrodoties izvēles priekšā, visbiežāk deva priekšroku Vācijai.

Kad 1917. gadā Krievijā sākās revolūcija, liela daļa zviedru kreisi noskaņoto sociālistu simpatizēja boļševikiem. Zviedru, tāpat kā latviešu, strādnieki šajā laikā bija īpaši uzņēmīgi pret kreisajām idejām. Revolucionārā propaganda bija sasniegusi arī armijas kazarmas, notika daudzas masu demonstrācijas. Tomēr sociāldemokrāti nebija par revolūciju. Kreisāk noskaņotā frakcija atšķēlās no partijas un kopā ar Sociāldemokrātiskās jaunatnes līgu izveidoja Sociāldemokrātisko kreiso partiju, zviedru komunistiskās partijas priekšteci.

Valsti tikmēr turpinājās valdības krīze. Hammaršēda kabinets bija spiests atkāpties, jo tam nebija nekāda atbalsta parlamentā. Tas bija zaudējis tautas uzticību, jo nespēja nodrošināt pienācīgu iedzīvotāju apgādi, kā arī bija iekšēji sašķeltis. Hammaršēda valdībai sekoja konservatīvais Karla Švarca kabinets, kas noturējās pie varas tikai līdz tā paša gada rudenim.

1917. gada parlamenta vēlēšanās sociāldemokrāti un liberāļi nostiprināja savas pozīcijas, kamēr konservatīvie cieta būtiskus zaudējumus. Vēlēšanās piedalījās arī trīs jaunas partijas: kreisie sociālisti, Lauksaimnieku partija un Zviedru nacionālā lauksaimnieku asociācija. Tās pārvilka savā pusē konservatīvās partijas vēletājus. Centrālais jautājums darba kartībā bija par jaunās valdības sastādīšanu. Savi plāni bija karalim, kurš par visām varītēm centās saglabāt savu lomu politikā un pretojās parlamentārās valdības ieviešanai Zviedrijā. Taču galarezultātā karalis bija spiests atteikties no saviem plāniem un pie varas nāca Nilsa Edēna vadītā sociāldemokrātu un liberāļu valdība. Jaunā valdība baudīja parlamenta otrās palātas uzticību un atbalstu, taču konservatīvajiem, kas bija lielā pārsvarā pirmajā palātā, joprojām bija iespēja bremsēt reformas, no kurām svarīgākā bija vēlēšanu sistēmas liberalizācija.

Pēc Vācijas sabrukuma 1918. gadā, visā Eiropā valdošie nemieri nepagāja bez vēsts arī Zviedrijā. Notika daudzas demonstrācijas, kuru dalībnieki prasīja demokrātiskas reformas. Beidzot arī parlaments 1919. gadā vienojās un pieņēma jaunu vēlēšanu likumu, kas noteica vispārējas vēlēšanu tiesības vietējās un parlamenta vēlēšanās.

POLITISKĀS PARTIJAS UN "ZVIEDRU MODELIS"

Par spīti ekonomikas krīzei, kas bija raksturīga šā gadsimta divdesmitajiem un trīsdesmitajiem gadiem, Zviedrija uzsāka intensīvu modernizāciju un industrializāciju. 1920-tie gadi izraisīja vairākus sarežģījumus. Konstitucionālā reforma, kas ieviesa vispārējās vēlēšanu tiesības, tajā pašā laikā bija radījusi situāciju, kurā parlaments nespēja sastādīt dzīvotspējīgas valdības. Laika posmā no 1920. līdz 1933. gadam nomainījās deviņas valdības. Sociāldemokrāti pat dažkārt dēvēja 1920-tos gadus par "zaudēto desmitgadi". Divdesmito un trīsdesmito gadu sākumā strauji pieauga bezdarbs un strādnieku nemieri. Politiskās partijas nespēja rast konstruktīvas sadarbības ceļus un izstrādāt konkrētas ekonomiskās politikas programmas.

Sākot ar 1920-tajiem gadiem, politiskajā dzīvē aizvien lielāku lomu sāka spēlēt sociāldemokrāti. Trīsdesmito gadu laikā Zviedrijas partiju sistēma beidzot nostabilizējās. Sociāldemokrāti attālinājās no liberāļiem un sāka ciešāk sadarboties ar Lauksaimnieku partiju (1936. gadā tad pirmo reizi tika izveidota tā sauktā sarkano un zaļo koalīcija). Tajā pašā laikā parādījās Zviedrijas darba tirgum tradicionālās tendences mikstināt pretrunas starp darba devējiem un strādniekiem savstarpēju vienošanos un kompromisu ceļā. To var uzskatīt par vēl vienu svarīgu soli "Zviedru modeļa" virzienā.

Taču trīsdesmitie gadi Eiropā ienāca ar pieaugošiem autoritarisma un fašisma draudiem. Vispirms Austrumeiropas valstis, atskaitot Čehoslovākiju, nodibinājās autoritāras nacionālistiskas diktatūras. Šī tendence bija vērojama arī Rietumeiropā, it īpaši pēc tam, kad 1933. gadā demokrātisku vēlēšanu ceļā Vācijā pie varas bija nācis Hitlers. Nacistu partiju izaugsme bija cieši saistīta ar tolaik Eiropā valdošo ekonomisko krīzi un pieaugošo bezdarbu. Lāča pakalpojumu Eiropas tautām izdarīja arī Staļina attieksme pret notiekošo Vācijā: viņš Hitleru sākotnēji neuztvēra nopietni un uzskatīja par klaunu (Hitlera ārējā līdzība ar Čarlīju Čāplīnu bija nenoliedzama), un instruēja kompartijas nesadarboties ar citām partijām, lai "nejauktu galvu tautas masām". Pēc Staļina plāna, komunistiem bija jānāk pie varas vieni pašiem, bez citu partiju palīdzības. Šā iemesla dēļ vācu komunistiem (KDP) nebija iespējams veidot aliansi ar sociāldemokrātiem, kas varbūt samazinātu nacionālsociālistu spējas pārņemt varu savas rokās.

Ir vairāki izskaidrojumi tam, kāpēc fašisti neguva izšķirošu pārspēri Zviedrijā un visā Skandināvijā. Daži to skaidro tādējādi, ka ekonomiskā krīze neskāra Zviedriju tik dziļi un sociāldemokrāti bija spējīgi sastādīt pretkrīzes priekšlikumu paketi, lai cīnītos ar ekonomisko depresiju. Ir arī citi uzskati. Ulfs Lindstrem raksta, ka fašisms nespēja attīstīties Skandināvijā galvenokārt tāpēc, ka pati partiju sistēma deva iespēju fašistu idejām

izpausties ar šīs sistēmas struktūrām, nevis meklēt ekstrēmākus pašapliecināšanās veidus. Agrārās un konservatīvās partijas bija spējīgas akumulēt labējo ekstrēmismu, pašām pārvietojoties vairāk uz labo pusi politiskajā spektrā, neatstājot ekstrēmam fašismam ideoloģisko nišu.

SOCIĀLDEMOKRĀTI

Kaut arī sociāldemokrāti varēja uzskatīt sevi par uzvarētājiem demokrātiskas vēlēšanu sistēmas ieviešanā, taču pirmajās vispārējās demokrātiskajās vēlēšanās 1921. gadā viņi saņēma tikai 36,2% vēlētāju balsu. Izskaidrojums rodams faktā, ka partija vēl nebija izstrādājusi atbilstošu vēlētāju mobilizācijas mehānismu un paši sociāldemokrāti bija iekšēji sašķelti. No Kreiso sociālistu partijas bija atšķēlusies radikālāk noskaņota Komunistu partija, un nu visas trīs partijas cīnījās par vēlētāju atbalstu.

Kad sociāldemokrātiskā valdība nāca pie varas 1920. gadā, tā nespēja realizēt būtiskas pārmaiņas, ja neskaita divu komisiju nodibināšanu, kam uzdeva izpētīt "ekonomiskās demokrātijas" (citiem vārdiem - sociālisma) un nacionalizācijas (zviedru valodā šim vārdam nav nelabvēlīga pieskaņa, un arī nacionalizāciju zviedriski sauc par socializāciju) jautājumus. Partijai nebija sevišķas skaidrības un pieredzes, kā rīkoties jaunajā politiskajā situācijā. Bija jāizlemj, kādu tieši sociālismu celt, cik lielā mērā realizēt socialistiskas reformas zviedru sabiedrībā. Sociāldemokrātiem nebija konkrētas programmas, kā varētu samazināt katastrofālo bezdarba līmeni un ierobežot streiku kustību. Viņi ierosināja palielināt bezdarba pabalstu, bet nespēja radīt vairāk darba vietu. Šajā jautājumā bija grūti atrast arī kādus oriģinālus marksistiskus risinājuma variantus, jo tādu marksisma teorijā vienkārši nebija. Brantings un viņa valdība uzsāka arī pastiprinātu atbrūošanos politiku, kas izraisīja būtiskas pretrunas ar konservatīvajiem, kuri apgalvoja, ka Zviedrija atkal riskē sagaidīt briesmošu starptautisku konfliktu pilnīgi nesagatavojusies.

Viņi aktīvi protestēja pret 1927. gada liberāļu pieņemto darba likumdošanu, kura, pēc viņu domām, ierobežoja strādnieku tiesības uz streikiem. Lai gan vēlāk daudzi sociāldemokrāti atzina, ka likumi, kas regulē strādnieku un darba devēju attiecības, ir nepieciešami, tas noveda pie vēl izteiktākas attālināšanās no liberāļiem, ko atbalstīja arī jaunākā un radikālāk noskaņotā sociāldemokrātu paaudze. Savā ziņā sociāldemokrāti protestēja ne tikai pret darba likumdošanu, bet arī pret K.G. Ekmana liberāļu - atturībnieku mazākuma valdību. Tas, ka sociāldemokrāti, lai gan konservatīvie pretojās, bija par iestāšanos Nāciju līgā (NL), vēlāk palīdzēja noregulēt vairākus starptautiskus konfliktus ar NL starpniecību, to skaitā arī Ālandu salu nodošanu Somijas pārziņā. Brantingam bija tendence pārvērtēt NL reālās spējas konfliktu novēršanā. To atkārtoti norādīja Konservatīvo partija, kurai nebija pārāk liela ticība, ka mazās valstis Nāciju līgā spēs līdzsvarot Eiropas lielvaru ambīcijas.

Trīsdesmito gadu sākumā sociāldemokrāti beidzot bija izstrādājuši reālu partijas programmu, prasot konkrētu un visaptverošu bezdarba apkarošanas programmu, kas, balstoties uz vispārēju nodokļu paaugstināšanu, radītu jaunas darba vietas. 1932. gadā sociāldemokrātiem izdevās iegūt uzvaru parlamenta otrās palātas vēlēšanās. Pirmo reizi pēc desmit gadus ilgā mazākuma valdību perioda pavērās iespēja sastādīt tādu valdību, kurai būtu atbalsts parlamentā un līdz ar to mandāts aktīvas valdības politikas īstenošanai. 1933. gadā sociāldemokrāti sāka sadarboties ar Lauksaimnieku partiju, kas bija ar mieru atbalstīt bezdarba apkarošanas pasākumus, ja sociāldemokrāti savukārt atbalstītu lauksaimniecības produktu cenu subsidēšanas politiku. Abas partijas kopīgi izstrādāja rīcības programmu, kas palīdzētu valstij izklūt no dziļās ekonomiskās krīzes. Šī "zaļo un sarkano" koalīcija kārtējo reizi apstiprināja Zviedrijas partiju gatavību meklēt sadarbību ārpus politisko bloku un ideoloģiju ietvariem, kad valsts atrodas ekonomiskās vai politiskās katastrofas priekšvakarā.

Lai uzlabotu vispārējo dzīves līmeni, ministra Gustava Molera vadībā tika izstrādāta labklājības programma, kas lika pamatus "folkhem" koncepcijai, ko var savā ziņā pielīdzināt Franklīna Rūzvelta NEW DEAL programmai. Tā ietvēra pabalstus māju celtniecībai, pabalstus jaunajām ģimenēm un mātēm, kas audzina mazus bērnus, bezdarbnieku apdrošināšanas sistēmu, paaugstinātas pensijas un ierobežotas darba stundas rūpniecībā strādājošajiem.

Kā pierādīja 1936. gada vēlēšanas, neformālā "zaļo un sarkano sadarbība" saņēma ievērojamu vēlētāju atbalstu. Taču, par spīti veiksmīgajai sadarbībai ekonomikas un sociālās nodrošināšanas jautājumos, koalīcija nokļuva strupceļā jautājumā par valsts aizsardzību. Sociāldemokrātu vidū joprojām dominēja pacifiski uzskati un vēlme noregulēt starpvalstu konfliktus sarunu ceļā, lai gan Eiropā pieauga politiskā spriedze. Tieši aizsardzības jautājuma dēļ 1936. gadā sociāldemokrātiskā valdība bija spiesta atkāpties pilsonisko partiju spiediena rezultātā. Tajā pašā gadā tomēr atkal izdevās panākt vienošanos ar Lauksaimnieku partiju, un pēc 1936. gada vēlēšanām abas partijas izveidoja koalīcijas valdību.

KONSERVATĪVĀ PARTIJA

Konservatīvie prata izmantot vēlētāju mobilizāciju, un 1921. gada vēlēšanās savāca lielāko balsu skaitu pilsonisko partiju vidū. Viņi asi kritizēja sociāldemokrātus un par galvenajiem uzskatīja aizsardzības un biznesa jautājumus. Taču 30-to gadu vidū konservatīvie secināja, ka, sakarā ar zviedru rūpnieka Ivara Krūģera ekonomiskās impērijas pēkšņo sabrukumu, viņiem kļūst arvien grūtāk oponentu sociāldemokrātu prasībām pēc kapitālistiskās sistēmas reformas. Kopā ar pārējām pilsoniskajām partijām konservatīvie iestājās par Zviedrijas aizsardzības sistēmas nostiprināšanu 1930-to gadu vidū; nojaušot tuvojošos draudus Zviedrijas neatkarībai, konservatīvie izstrādāja likumdošanas aktus streiku regulēšanai, lai tiktu galā ar nestabilo situāciju darba tirgū, kas bija ļoti raksturīga 1920-tajiem un 1930-tajiem gadiem.

LIBERĀLĀ PARTIJA

Tāpat kā sociāldemokrāti, arī liberāļi bija izcinījuši gribēto: vispārējās vēlēšanu tiesības, bet tas sevišķi neatspoguļojās vēlēšanu rezultātos. 1923. gadā partija iekšēji sašķēlās liberāļos - atturībniekos un liberāļos - pilsētniekos, kuriem bija daudz radikālāki uzskati arī vairākos citos jautājumos. Liberālā partija parlamentā bija ļoti aktīva un veidoja islaicīgas alianses gan ar konservatīvajiem, gan sociāldemokrātiem. 1928. gadā liberālā valdība pieņēma jaunu un ļoti stingru darba likumdošanu, kas noteica, ka visi konflikti starp darba devējiem un darba ņēmējiem ir jārisina tikai jaunizveidotajā Valsts Darba jautājumu tiesā. T.s. "Ivara Krūgera krīze" atstāja iespaidu arī uz Liberālo partiju. Kļuva zināms, ka pats liberālās valdības galva K.G. Ekmans bija saņēmis ekonomiskās subsīdijas no Krūgera, un visa valdība bija spiesta atkāpties. Tas noveda arī pie gaužām bēdīgiem liberāļu - atturībnieku vēlēšanu panākumiem 1932. gadā.

LAUKSAIMNIEKU PARTIJA

1920-tajos gados Lauksaimnieku partijai nebija ievērojama loma, tā iestājās par zemnieku interesēm. Kad bija jābalso par jautājumiem, kas nebija tieši saistīti ar lauksaimniecību, tā kooperējās ar konservatīvajiem. Tās loma būtiski pieauga 1933. gadā, kad tā iesaistījās neformālā sadarbībā ar sociāldemokrātiem. Abas partijas izveidoja kopīgu koalīciju 1936. gadā. Kaut arī lauksaimnieku un sociāldemokrātu sadarbība palīdzēja izkļūt no dziļās ekonomiskās depresijas, abas partijas nevarēja vienoties jautājumā par valsts aizsardzību.

KOMUNISTU PARTIJA

Zviedru komunistiem bija īpaši lieli panākumi valsts Ziemeļu daļā Norlandē, kur trīsdesmito gadu sākumā līdz tam rentablās kokzāģētavas piedzīvoja vēl neredzētu lejupslīdi. Bezdarbs pieauga

tam laikam neiedomājamos apjomos. Komunisti kopā ar sociāldemokrātiem aizstāvēja Norlandes strādniekus. Lai apspiestu pieaugošos protestus pret algu samazināšanu un streiklaužu pieņemšanu darbā, Odālenas ielejas kokzāģētavas īpašnieks pat pieaicināja palīgā armiju. Tika nogalināti pieci cilvēki. Visā valstī norisa strādnieku atbalsta demonstrācijas, kas, jāpaskaidro, bija vērstas arī pret bruņotajiem spēkiem, kurus strādnieki uztvēra kā valdošās šķiras labo roku.

Kad trīsdesmito gadu vidū Eiropā pieauga autoritārisma tendences, daļa komunistu un kreisāk noskaņoto darbaļaužu vērsa savus skatienus uz Padomju Savienību, kur, pēc viņu domām, valdīja atdarināšanas vērts komunisms.

NACIONĀLĀ JAUNATNES LĪGA

Kā zināms, trīsdesmito gadu sākumā visa Eiropa pārdzīvoja autoritārisma tendencu pieņemšanos spēkā. Viena no grupām, kas visvairāk bija ietekmējusies no nacionālsociālisma idejām, bija zviedru Jaunatnes Nacionālā līga: tā spekulēja uz to, ka divdesmitajos gados demokrātiski ievēlētais parlaments nespēja sastādīt stipras un dzīvotspējīgas valdības. Tā rezultātā Nacionālo jaunatnes līgu izslēdza no konservatīvās partijas, un konservatīvie izveidoja pilnīgi cita veida jaunatnes organizāciju savā paspārnē - "Jaunie zviedri". Kopumā jāteic, ka Zviedrijā nebija pārāk daudz radikālu labējo un kreiso organizāciju. Kā liecināja vēlēšanu rezultāti, par fašistiskajām partijām Zviedrijā balsoja ne vairāk par 1% no visiem vēlētājiem. Taču ir taisnība, ka trīsdesmitajos gados zviedru konservatīvie, biznesmeņi, bruņotie spēki, kā arī sociālisti, reformatori un intelektuāļi smēlās iedvesmu no saviem Vācijas kolēģiem. Šie sentimentīti bija vēl jūtami kara sākumā. Arī brīvībai presei nenācās viegli saprast lietu patieso stāvokli Vācijā.

Atskatoties uz svarīgākajiem divdesmito un trīsdesmito gadu notikumiem Zviedrijā, var redzēt, ka skaidri iezīmējas tendence

risināt konfliktus un pretrunas ar savstarpēju vienošanos un kompromisu palīdzību un, nepieciešamības gadījumā, uz brīdi aizmirst partiju pretrunas, kad tiek apdraudētas visas valsts intereses un labklājība. Laikā, kad Eiropas demokrātijas cita pēc citas sabruka kā kāršu namiņi fašisma vai nacionālā autoritārisma priekšā (ari Latvija nebija nekāds izņēmums), Zviedrijas ekonomiskajā un politiskajā dzīvē valdīja miers un kompromisa atmosfēra.

OTRAIS PASAULES KARŠ

Līdz otrā pasaules kara sākumam 1939. gada septembrī Zviedrija centās atturēties no lielvaru politiskajām spēlēm, kad tās sadalīja ietekmes sfēras. Vēl joprojām daudzām Eiropas valstīm ir sāpīgi atcerēties Ribentropa - Molotova paktu (it īpaši tā slepenos protokolus), kā arī to, kas notika Minhenē 1938. gadā, Maskavā 1944. gadā un Jaltā 1945. gadā.

Pēc tam, kad karš jau bija sācies, visa zviedru uzmanība tika veltīta ārpolitikas jautājumiem, cenšoties saglabāt savu neitralitātes statusu. Bija jānolemj, cik lielā mērā Zviedrija var atļauties piekāpties Vācijas prasībām, un kādas attiecības veidot ar nacistu okupētajām kaimiņvalstīm. 1939. gadā visas Skandināvijas valstis pieņēma neitralitātes deklarācijas.

Politisko partiju vidū nebija pilnīgas vienprātības: liberālajās un sociāldemokrātu aprindās valdīja ļoti kritiski uzskati par fašistisko Vāciju, it īpaši tāpēc, ka daudzi komunisti un sociāldemokrāti bija kā brīvprātīgie karojuši Spānijas pilsoņu karā. Taču tai pašā laikā lielai daļai zviedru nebija istas skaidrības par nacionālsociālisma būtību; lielākās vakara avizes atklāti aizstāvēja Vācijas rīcību. Daudziem joprojām šķita, ka draud nāk no austrumiem, un šo pārliecību apstiprināja Padomju Savienības agresija rietumu virzienā. Kad 1939. gada pēdējā novembra dienā krievi sāka bombardēt Helsinkus, Zviedrijas tauta atsaucās tūlīt, pasludinot, ka "Somijas lieta ir arī mūsēja".

Taču valdības reakcija nebija tik skaidra. Pēra Albina Hansona vadītais sociāldemokrātu kabinets tika paplašināts, iekļaujot tajā visu partiju pārstāvjus, atskaitot komunistus.

Hansons skaidri izteicās pret tiešu militāru palīdzību, tā vietā piedāvājot humāno palīdzību, sūtot zviedru brīvprātīgos un palīdzot Somijai ar ieroču iegādi. Zviedrija neatļāva arī Francijai un Lielbritānijai sūtīt savu karaspēku palīgā Somijai caur Zviedriju. Tas, protams, atstāja negatīvu iespaidu uz zviedru un sabiedroto vēlākajām attiecībām.

Lai arī pašas Zviedrijas aizsardzības sistēma nebūt nebija gatava atvairīt kādas lielvalsts uzbrukumu, Hansons paziņoja, ka Zviedrijas militārā sagatavotība esot laba. Par Zviedrijas vienotības simbolu kļuva tieši vecais karalis Gustavs V, kas krīzes situācijā izmantoja savu ietekmi un kopā ar Pēru Albinu Hansonu veidoja valsti mierīgu un pašpalāpības pilnu atmosfēru. Jāpiebilst, ka karalis savos uzskatos neapšaubāmi simpātizēja Vācijai.

1940. gada aprīlī Vācija iebruka Norvēģijā un Dānijā. Dānija padevās uzreiz, Norvēģija vēl dažus mēnešus pretojās. Zviedrija neuzdrošinājās sūtīt jebkādu palīdzību Norvēģijai, ja neskaita norvēģu bēgļu uzņemšanu. Zviedru ārpolitikas pragmatismu raksturoja vēl arī šāds fakts, ka pēc Norvēģijas sakāves Zviedrija atļāva Vācijai pa dzelzceļu transportēt atvaļinātos vācu armijas karavīrus, kas devās mājās no kaujām Norvēģijā, kur pie varas jau bija nākusi Vidkuna Kvislinga profašistiskā valdība.

1940. gadā visas Zviedrijas politiskās partijas izvairījās no savstarpējiem stridiem un uzsvēra nepieciešamību saglabāt neitralitātes politiku. Pirmo reizi sociāldemokrātiem izdevās iegūt vairāk par pusi visu vēlētāju balsu. To var izskaidrot ar tautas atbalstu tai politikai, ko attiecībā pret Somiju, Norvēģiju un Dāniju realizēja Hansona valdība.

Kad 1941. gada jūnijā Vācija sāka uzbrukumu Padomju Savienībai, Vācija vienlaicīgi iesniedza prasību paketi arī Zviedrijai. Vācija prasīja atļaut t.s. Engelbrehta divīzijai pārvietoties no Oslo rajona caur Zviedriju uz Somiju, minēt zināmus ūdens ceļus un pārvietoties Zviedrijas gaisa telpā. Karalis Gustavs V ieņēma pozitīvu attieksmi. Arī sabiedriskā doma šķietami bija viņa pusē. Sociāldemokrātu premjers Hansons pārliecināja parlamentu un pārejos valdības locekļus par šāda soļa nepieciešamību; viņam nebija pārāk daudz alternatīvu. Tajā pašā laikā daudzi sociāldemokrāti parlamentā nosodīja Hansona rīcību. Viņiem bija grūti pieņemt to, ka caur neitrālas valsts teritoriju atkal dodas kareivji nacistu uniformās. Jāpiebilst, ka, par spīti pasludinātajai neitralitātei, līdz pat 1943. gadam Zviedrija turpināja piegādāt Vācijai stratēģiski svarīgo dzelzs rūdu.

Lai arī starppartiju konfrontācija kara laikā bija pieklususi, partiju iekšienē noritēja dažādu viedokļu apmaiņa. It īpaši tas izpaudās jautājumā par Zviedrijai tik raksturīgo preses brīvību. Valdība bija iejaukusies dažu preses izdevumu darbā, kas aktīvi kritizēja fašistisko Vāciju un tās politiku. Kaut arī cenzūra vārda tiešajā nozīmē netika lietota (valdība konfiscēja dažus numurus un liedza dažiem izdevumiem transporta pakalpojumus), valdība nodibināja speciālu Valsts informācijas padomi, lai izsniegtu rekomendācijas par vēlamo publicējamo materiālu saturu.

Tuvojoties kara beigām, it sevišķi pēc 1944. gada vēlēšanām, parādījās jaunas tendences partiju attiecībās. Komunistiem, kurus kara sākumā uzskatīja bezmaz vai par valsts nodevējiem, izdevās savākt vairāk nekā 10% vēlētāju balsu. Arī sociāldemokrāti nāca klajā ar radikālāku programmu.

Zviedrija kara laikā bija sniegusi ievērojamu palīdzību saviem kaimiņiem, izglābusi Dānijas ebrejus un palīdzējusi tūkstošiem skandināvu cietumniekiem izkļūt no Vācijas koncentrācijas nometnēm. Tādi vārdi kā Folke Bernadots un Rauls Vallenbergs

daudz izsaka ne tikai zviedru tautai vien. Kara beigās Zviedrija uzņēma ap 35000 bēgļu no Baltijas, no viņiem lielākā daļa arī palika Zviedrijā.

Daudzus zviedrus kara laikā tomēr mocīja sirdsapziņa, skatoties uz kaimiņtautu ciešanām, kamēr Zviedrijai pašai bija laimējies izbēgt, vai, pareizāk sakot, izlavierēt starp divu lielvaru ekspansioniskajām ambīcijām. Otrs fakts, kāpēc zviedros joprojām ir zināma vainas sajūta attiecībā pret baltiešiem, ir saistīts ar latviešu leģionāru izdošanu. Kaut arī Padomju Savienība prasīja izdot tikai tos leģionārus, kuri aizbēguši uz Zviedriju pēc Vācijas kapitulācijas, Zviedrijas ārlietu ministrs K. Ginters un toreizējais premjerministrs P.A. Hansons 1945. gada 15. jūnijā paziņoja, ka izdos Padomju Savienības militārajām iestādēm arī tās personas, kuras Zviedrijā ieradušas pirms kapitulācijas akta parakstīšanas. Izdodamo baltiešu karavīru vidū bija 151 latvietis. Pati izdošana notika 1946. gada janvārī, kad pie varas atradās sociāldemokrātu valdība Pēra Albina Hansona vadībā. Sikāk par šo traģisko Zviedrijas un Latvijas vēstures krustpunktu aprakstīts Agņa Baloža grāmatā "Latvijas un latviešu tautas vesture" (R.: Neatkarīgā teātra "Kabata" grām. apg., 1991.-431 lpp.:il,ģim.) un citu autoru publikācijās.

Grūti pateikt, kurā tieši brīdī Zviedrija atzina Latvijas un pārējo Baltijas valstu inkorporāciju. Kā viens no atzišanas formālajiem iemesliem bija tas, ka Baltijas valstu diplomātiskās misijas tika nodotas Padomju Savienībai, un bijušie Baltijas valstu ministri vairs *de facto* nepārstāvēja Baltijas valstu jaunās valdības. Agnis Balodis raksta, ka "nekāda oficiāla atzišana turpretī nav notikusi - attiecīgais jautājums nemaz nav ticis ierosināts". Zināmu skaidrību šajā jautājumā ievieš koalīcijas valdības parakstītais dokuments 1941. gada 30. maijā, saskaņā ar kuru Padomju Savienība samaksā Zviedrijai Baltijas valstu parādus - kopumā 20 miljonus kronu. Taču bija jāpaiet vairāk kā 40 gadiem, līdz Baltijas valstu okupācijas atzišanas jautājums atkal parādījās darba kārtībā.

PIRMIE PĒCKARA GADI

Ne tikai Zviedrijas politika, bet arī ekonomiskā situācija pēc kara bija apskaužami labā kārtībā. Kaut arī pirmajos pēckara gados bija vērojama inflācija un ārējās tirdzniecības deficīts, valsts kopprodukts pieauga vidēji par 4,5 % gadā.

Tas viss deva sociāldemokrātiem iespēju sākt īstenot iecerēto labklājības politiku. Kara laikā nodibinātā plašā koalīcija tika nomainīta ar sociāldemokrātu valdību Albina Hansona vadībā. Laikā līdz 1950. gadu sākumam tika veiktas visaptverošas reformas, pieņemti jauni likumi par pensijām, pabalstiem mātēm, veselības aizsardzību, pabalstiem irniekiem. Tika realizēta arī izglītības reforma, atverot jaunas skolas, universitātes un pētniecības institūtus. Tomēr sociāldemokrātu plašie nacionalizācijas plāni netika realizēti, valdība tikai paturēja savās rokās kontroli pār daļu no rūpniecības uzņēmumiem un pakalpojumu sfēru. Tā vietā ekonomiskās vienlīdzības ideja tika īstenota ar proporcionālās nodokļu sistēmas palīdzību (jo vairāk kāds saņem, jo vairāk maksā nodokļos).

No 1946. līdz 1969. gadam Zviedrijas premjera krēslā atradās Tāge Ērlanders. 1950-tajos gados netika izvirzīti nekādi nopietni turpmāko reformu priekšlikumi, jo jau esošā labklājības sistēma bija ļoti smaga nasta valsts kasei. Veselības aprūpes sistēmas modernizācija un izglītības sistēmas paplašināšana prasīja arvien jaunus līdzekļus. Tā bija vēl mazāk pēc tam, kad 1950-to gadu vidū starptautiskās tirdzniecības bilance kļuva Zviedrijai nelabvēlīga. Sociāldemokrātiem bija jācenšas saglabāt vismaz to, kas jau bija sasniegts. Šā iemesla dēļ radās tā sauktā "zaļo un sarkano savienība", sociāldemokrātiem un centrīstiem apvienojoties valdošajā koalīcijā. Tā izjuka jau 1957. gadā, kad abas koalīcijas partijas nespēja rast kopīgu valodu papildus pensiju jautājumā. Šis kļuva arī par vienu no strīdīgākajiem desmitgades jautājumiem. Lai kompensētu starpību starp strādnieku un valsts

iestādēs strādājošo pensijām (kas bija jūtami lielākas pēdējā gadījumā) un strikti noteiktu, cik liela papildus pensija katrā konkrētā gadījumā tiks izmaksāta pie minimālās pensijas, bija nepieciešams radīt milzīgu pensiju fondu. Pilsoniskās partijas bija uztraukušās, ka kontrole pār šo fondu varētu nonākt sociālistu rokās. Pēc vairākkārtējas balsošanas un pat visas tautas referenduma likums tika pieņemts ar minimālu balsu vairākumu. Tas, ka pēc šā fonda nodibināšanas to atzina un pieņēma visas partijas, pastiprināja vēl lielāku uzticību sociāldemokrātiem, kas šo ideju bija aizstāvējuši jau no paša sākuma.

Pēckara gados Zviedrija ir vairākkārt uzsvērusi savu neitralitātes politiku. Tika sperti pirmie soļi pretim Ziemeļvalstu ciešākai sadarbībai. Kaut arī daži skeptiķi uzskata, ka vienīgais īsti veiksmīgais sadarbības piemērs ir SAS aviokompānijas nodibināšana, tas tomēr nebija vienīgais piemērs. 1952. gadā tika izveidota Ziemeļu padome, lai koordinētu visu Ziemeļu valstu likumdošanu ekonomiskajos un sociālajos jautājumos. Par patiesu sasniegumu var uzskatīt brīva darba tirgus izveidošanu starp Somiju, Zviedriju, Dāniju un Norvēģiju, kā arī brīvu Ziemeļvalstu pilsoņu pārvietošanos pa visu Skandināviju.

1952. gadā Zviedrija bija viena no EFTA dibinātājvalstīm, izvēloties palikt ārpus Eiropas kopienas, kas tolaik centās sasniegt ne tikai ekonomisko, bet arī daļēju politisko integrāciju. Īpaši jāuzsver arī Zviedrijas pieaugošā nozīme ārpolitikas jomā. Par spīti tradicionālajai neitralitātes politikai, kas ļāva Zviedrijai izvairīties no kara jau kopš 1814. gada, Zviedrija sāka iesaistīties starptautisku konfliktu risināšanā, it īpaši pēc tam, kad 1950. gadā zviedrs Dāgs Hammaršēds tika ievēlēts par ANO ģenerālsekretāru.

1960-TIE UN 1970-TIE GADI

1960-tie gadi bija raksturīgi ar tirdzniecības apstākļu stabilizāciju, taču tajā pašā laikā parādījās cita rakstura problēmas. Zviedrijas

1909. gada likums par valdību un 1866. gada likums par parlamentu bija acimredzami novecojis, un tāpēc jau piecdesmito gadu vidū tika nodibināta komisija, lai izstrādātu priekšlikumus 19. gadsimta konstitūcijas modernizācijai. 1970-tajos gados divpalātu parlaments tika aizstāts ar vienkameras parlamentu, kurā vispārējās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tika ievēlēti 350 deputāti. 1974. gadā tika pieņemts jauns likums par valdību, kas pamatojās uz principu, ka visa vara ir koncentrēta tautas rokās. Karalim tika atvēlēta vairs tikai ceremoniāla nozīme.

Pēc vēlēšanu reformas sociāldemokrātiem vairs neizdevās saglabāt vairākumu, bet viņi joprojām palika pie varas ar komunistu atbalstu, sastādot minoritātes valdību. 1973. gada vēlēšanās sociāldemokrāti zaudēja vēl dažas vietas, un parlamentā iestājās absolūts līdzsvars starp pilsonisko un sociālistisko bloku (175:175). Lai šāda situācija vairs neatkārtotos, tika izdarītas pārmaiņas vēlēšanu likumā, bet pie varas joprojām palika Ulofa Palmes valdība, kas 1969. gadā nomainīja Tāges Ērlandera kabinetu. Šajā situācijā Palmes valdībai nācās iziet uz kompromisiem un meklēt sabiedrotos pilsoniskajā blokā, visbiežāk atrodot kopīgu valodu ar Liberālo partiju.

Sociāldemokrātu 44 gadus ilgajai hegemonijai tika pielikts punkts nākamajās vēlēšanās, kad trim pilsoniskajām partijām izdevās iegūt nelielu pārsvaru (180:169). Par premjeru tika ievēlēts toreizējais Centra partijas līderis T. Feldins.

1970-tajos gados politiskās debātes skāra gan pieaugošu bezdarba problēmu, gan dzīves līmeņa iesaldēšanos gaidītā nepārtrauktā pieauguma vietā. Strādnieki iestājās par lielākām balsstiesībām uzņēmumos, spēkā pieņēmas arī feministu kustība. Īpašas diskusijas izraisīja arī atomenerģijas turpmākās izmantošanas jautājums. Tas gandrīz vai sašķēla pilsonisko koalīciju un noveda pie Feldina valdības krišanas 1978. gadā. Centristu vietā nāca liberāļu minoritātes valdība Ū. Ullstena vadībā. Taču arī tā nespēja panākt

nekādu starppartiju vienošanos, un tāpēc 1980. gadā tika sarīkots visas tautas referendums. Tajā 58% vēlētāju izteicās pozitīvi arī par turpmāku atomenerģijas izmantošanu, palielinot reaktoru skaitu līdz 12. Šajā disputā Centra partija bija nostājusies to pusē, kuri vēl pirms Černobiļas katastrofas atļāvās šaubīties par atomenerģijas viennozīmīgi pozitīvo lomu cilvēces attīstībā. Zaļie vēl tālaik nebija tik ietekmīgi, lai spētu ietekmēt notikumu gaitu.

1980-TIE UN 1990-TIE GADI

Kopš referenduma par atomenerģijas izmantošanu politisko partiju uzmanības centrā bija galvenokārt ekonomiska rakstura jautājumi, ņemot vērā inflācijas sekas un valsts pieaugošo budžeta deficitu. Jau kopš 1970-to gadu sākuma visas lielākās rūpniecības nozares bija ietekmējuši globālo strukturālo pārmaiņu izraisīta krīze. Tā lika sevi manīt īpaši sāpīgi 1980-to gadu sākumā, kad strauji pieauga bezdarba līmenis. Līdzšinējās visu partiju izpratnes un kooperācijas gaisotnes vietā nāca pieaugoša konfrontācija. 1982. gada vēlēšanās uzvaru atkal ieguva sociāldemokrāti, un Ulofa Palmes vadītā valdība uzsāka vairākas reformas, kas ietvēra zviedru kronas devalvāciju, un V.A.T. nodokļa krasu palielināšanu. Tajā pašā laikā sociāldemokrāti pieņēma tālredzīgu, bet tobrīd kontroversiālu lēmumu pilnībā nekompensēt strādājošiem par reformu rezultātā izraisīto cenu pieaugumu. Taču lielāku rezonansi izraisīja 1983. gadā pieņemtais likums par strādājošo fondu nodibināšanu, kas paredzēja lielāku strādājošo kontroli pār uzņēmumiem. Raugoties no šabriža perspektīvas, šie fondi nav nedz jūtami ietekmējuši biznesa patstāvību, nedz arī radījuši demokrātisku kontroles mehānismu. Tajā pašā laikā, šie fondi ir labs piemērs vienai no korporatīvisma izpausmēm Zviedrijā. Lai gan bija neliela popularitātes krišanās, 1985. gadā sociāldemokrātiem izdevās saglabāt savu valdošo pozīciju. Pilsoniskajā blokā gan Konservatīvā partija, gan Centra partija zaudēja balsis par labu liberāļiem.

Kad 1986. gada 28. februārī atceļā no kinoteātra uz vienas no Stokholmas centrālajām ielām tika nogalināts Zviedrijas premjers Ulofs Palme, kādu brīdi neviens isti nevarēja saprast, kas ir noticis. Zviedrija šādi notikumi nebija pieredzēti jau vairāk kā 200 gadu. Daudzi tobrīd uzdeva jautājumu: vai tas neliecina par cita politiskā klimata iestāšanos Zviedrijā, kura līdz šim tika uzskatīta par drošības un pilsoņu aizsargātības citadeli. Taču Palmes slepkavība neizraisīja nekādas būtiskas pārmaiņas Zviedrijas iekšpolitikā, vienīgi visa pasaule bija zaudējusi izcilu politiķi, cinitāju par mieru, cilvēku un tautu tiesībām. Palmes vietā par premjeru kļuva Ingvars Karlsons, kurš turpināja partijas un arī valdības istenoto politiku. 1980-to gadu vidū Zviedrija pievērsa centrālo uzmanību iekšpolitikas jautājumiem. Šo laiku daudzi raksturoja kā vilšanos valdības politikā un tās realizētajos pasākumos (nogurums no "pazīstamajām sejām") saskatīja neveselīga korporatīvisma attīstību. Tieši tad aktivizējās zaļo kustība un uz politiskās skatuves uznāca arī Kristīgo demokrātu partija, cenšoties ieviest no skandāliem un dažādām afērām pārsātinātajā politiskajā dzīvē jaunas dimensijas.

Kaut arī Zviedrijas ārpolitika nav šīs grāmatas uzmanības centrā, daži sociāldemokrātu istenotās politikas jautājumi tieši skar arī Baltijas valstis. 1980 -to gadu beigās, kad Baltijā spēkā pieņēmas nacionālās neatkarības centieni, toreizējais ārlietu ministrs Stens Andersons atkārtoti uzsvēra, ka Zviedrijas valdība neuzskata Baltijas valstis par okupētām. Runājot par nolīgumu ar PSRS, kas paredzēja brīvās ekonomiskās zonas izveidošanu Baltijas jūrā, S. Andersons varēja tikai pateikt, ka koalīcijas valdība otrā pasaules kara beigās patiešām veica "vairākus pasākumus, kas ietvēra pievienošanas atzīšanu". Tajā pašā laikā fakts, ka Zviedrija bija atzinusi Baltijas inkorporāciju, atļāva atvērt Rīgā Zviedrijas ģenerālkonsulātu, kas sekmēja ciešāku kultūras un politisko saikņu attīstību. Zviedrija bija arī viena no pirmajām Rietumeiropas valstīm, kas atzina Latvijas valstisko neatkarību.

Pašreizējā pilsoniskā valdība moderāta Karla Bilta vadībā ir paveikusi daudz, lai sekmētu Baltijas valsti *de facto* neatkarību. Kopīgi projekti zinātnes, ekoloģijas un biznesa jautājumos ir tikai daži piemēri. Zviedrija joprojām finansiāli atbalsta Latvijas bruņotos spēkus. Savā otrajā vizītē Rīgā 1993. gada augustā K. Bilts vēlreiz apstiprināja savas valsts apņēmību palīdzēt Latvijai Krievijas armijas izvešanas jautājumā, kā arī veicināt Latvijas iestāšanos vairākās starptautiskās organizācijās. Starptautiskos forumos K. Bilts ir vairākkārt aizstāvējis Baltijas intereses, izskaidrojot pārējai pasaulei etnisko situāciju Latvijā un palīdzot turēties preti Krievijas diplomātiskajam spiedienam.

PARTIJU FINANSĒŠANA ZVIEDRIJĀ

Politiskās partijas uzturēšana un finansēšana šobrīd prasa daudz naudas. Līdz 1960-tajiem gadiem Zviedrijas partijām bija trīs galvenie ienākumu avoti: biedrības, pabalsti no rūpniecības uzņēmumiem labējās ievirzes partijām un arodbiedrību pabalsti sociāldemokrātiem un komunistiem. Partiju finansēšanas jautājums kļuva par nopietnu politiskā skandāla iemeslu 1948. gadā. Kopš 1980. gada visas Zviedrijas politiskās partijas atklāti uzrāda savus ienākumus. Moderātu partija, kuras lielāko ienākumu daļu līdz 1960-to gadu vidum veidoja pabalsti no rūpniecības puses, pati pēc savas iniciatīvas pārtrauca šo praksi. Tajā pašā laikā arodbiedrības joprojām turpina pabalstīt sociāldemokrātus. Tam, protams, bija un vēl aizvien ir politiska rakstura sekas. Arodbiedrības joprojām pārskaita konkrētas naudas summas arī Kreisajai partijai. Kopš 1960. gada galvenais partiju ienākuma avots Zviedrijā ir valsts, lēņu un komūnu izsniegtie pabalsti, pamatojoties uz rīksdaga vēlēšanu rezultātiem. Ir vairāki pabalstu veidi:

a) partiju pabalsts tiek izsniegts tām partijām, kam divas reizes pēc kārtas ir izdevies iekļūt rīksdagā. Kopš 1989. gada partija par katru mandātu parlamentā saņem 274 850 kronas. Uz šo pabalstu veidu var pretendēt arī partijas, kurām nav paveicies ar iekļūšanu rīksdagā, ja tās visas valsts mērogā saņēmušas ne mazāk par 2,5%

balsu. Tas pats attiecas arī uz partijām, kas zaudējušas pārstāvniecību rīksdagā. Šīs partijas var saņemt pabalstu uz trim gadiem;

b) kancelejas pabalsts tiek izsniegts visām rīksdagā pārstāvētajām partijām, neatkarīgi no to lieluma. Opozīcijas partijas vēl papildus saņem 20 100 kronas gadā un valdošā partija vai partijas - 13 4000 kronas;

c) partiju frakciju pabalstu saņem visas rīksdaga frakcijas. Pusi no pabalsta - 1,8 miljoniem kronu - saņem valdošā partija vai partijas. Bez tam vēl tiek izsniegts pabalsts - 27 000 kronu gadā par katru mandātu parlamentā;

d) biroja pabalsts tiek izsniegts partijas centrālajai kancelejai, lai tā varētu sniegt partiju grupām sekretariāta pakalpojumus. Valsts finansē arī lielāko daļu no partiju paspārnē funkcionējošo jaunatnes organizāciju aktivitātēm. Kopā ņemot, lielākā daļa partiju līdzekļu nāk no valsts kases. Piedevām, valsts maksā arī par vēlēšanu biļetenu iespiešanu. Arī komūnām un lēņiem ir tiesības finansēt vietējās partiju organizācijas, pie kam šo pabalstu lielums nav stingri noteikts un katrā lēnī vai komūnā var būt citāds. Šis pabalsts arī veicina labāku sadarbību starp partijām un vietējo varu.

Vienlaikus partiju finansēšanai no nodokļu maksātāju līdzekļiem ir arī savi trūkumi. Konservatīvā partija sākumā baidījās, ka pabalsti padarīs partijas atkarīgas no valsts un iekonservēs pastāvošo partiju sistēmu, ar to saprotot kreiso spēku dominanti. Viņu pretnieki savukārt uzsvēra, ka, ņemot vērā partiju centrālo lomu demokrātijas uzturēšanā, valstij ir finansiāli jāatbalsta partijas, jo pretējā gadījumā partiju tukšās kases varētu apdraudēt arī pašu demokrātisko sistēmu. Pabalsts, kas gan nav tieši saistīts ar pašām partijām, bet nav ne mazākā mērā mazsvarīgāks, ir preses pabalsts; tas atbalsta tos partiju preses izdevumus, kuri ir ekonomiski nerentabli, taču politiski un ekonomiski ietekmīgi.

ZVIEDRIJAS POLITISKO PARTIJU ORGANIZATORISKĀ STRUKTŪRA

Jautājumā par to, vai visas Zviedrijas politiskās partijas ir masu partijas, pastāv dažādi viedokļi. Lai arī pašos pamatos tas tā ir, var uzskatīt, ka Kreisā partija, piemēram, vairāk līdzinās elites partijai (pēc uzbūves), konservatīvie, liberāļi un Jaunā demokrātija ir kadru partijas, kamēr sociāldemokrāti un Centra partijas ir izteiktas masu partijas.

Par partiju iekšējo demokrātiju arī domas dalās. Vieni uzskata, ka partiju lideri, kāpjot pa hierarhijas kapnēm, iegūst arvien lielāku kompetenci un par visām varēm cenšas saglabāt savu stāvokli, tādējādi pārvēršot partijas iekšējo demokrātiju par tukšu vārdu kopu. Šo procesu var raksturot kā "oligarhijas dzelzs likumu". Citi savukārt apgalvo, ka demokrātiskā partiju sistēmā arī partiju iekšējai uzbūvei jābūt demokrātiskai. Šajā gadījumā vislabāk ir izpētīt, kā partiju iekšējā demokrātija reāli darbojas praksē.

Empīriski pierādīts, ka tieksme pēc oligarhiskas iekšējās struktūras ir lielāka valdošajām partijām. Šī pati tendence ir stiprāka arī parlamentārās sistēmās nekā tajās, kur vara koncentrēta prezidenta rokās. Zviedrijas sociāldemokrātiskajai partijai ir izteikti oligarhisks raksturs, jo tā ir masu partija parlamentārā sistēmā. Partiju struktūra ir arī atkarīga no lēmumu pieņemšanas prakses. Zviedrijas gadījumā svarīgākie lēmumu pieņemšanas centri atrodas rīksdagā, lēņu un komūnu valdēs, un tamdēļ partijas organizatoriskā struktūra ir piemērojusies darbībai šajos trīs līmeņos.

Partiju galvenais lēmējorgāns parasti ir partijas kongress, kas nosaka partijas programmu un galvenos darbības virzienus, ievēl partijas vadību, kas starpkongresu periodā nes galveno atbildību, kā arī ievēl partijas priekšsēdētāju vai vadītāju (Zaļā partija katru gadu ievēl divus vadītājus - vienu sievieti un vienu vīrieti). Savus delegātus uz kongresu sūta reģionālās partijas konferences vai līdzīgi lēmējorgāni.

Partijas kongresam piemīt arī manifestācijas funkcija. Tas veido visā sabiedrībā partijas imidžu un tamdēļ partijas vadība vienmēr cenšas piekļūstināt iekšējās pretrunas pirms kongresa, lai eventuālie vēlētāji redzētu partiju pēc iespējas pievilcīgākos ietvaros.

Kā jau tika teikts, starpkongresu periodā augstākais lēmējorgāns ir partijas vadība un tai pakļautā rīcības komiteja. Liela nozīme var būt arī dažādām komisijām un delegācijām, ko partijas vadība nodibina konkrētu uzdevumu izpildei.

Līdzīga struktūra sastopama arī reģionālajā un komūnu līmenī. Katrā reģionā augstākais vietējais lēmējorgāns ir reģionālā vadība un reģionālā partijas konference, bet vietējās organizācijas pārstāv biedru pilnsapulces.

Īpaši interesantas ir partiju organizāciju un deputātu attiecības, taču tās zviedru politikā tiek uzskatītas par lielā mērā konfidencialu lietu. Katras partijas deputāti sanāk uz frakcijas sēdi vismaz reizi nedēļā, lai apspriestu partijas attieksmi pret nākamajā nedēļā pieņemamajiem lēmumiem. Katrai frakcijai ir arī frakcijas vadība, kurā ir koncentrēta liela vara. Tieši frakcijas vadība pieņem svarīgākos lēmumus, sarunās un konsultācijās ar citām partijām. Lai palīdzētu frakcijām ar ekspertu padomiem, ir izveidotas vairākas delegācijas un speciālas komitejas.

Līdztekus formālajām partiju organizācijām pastāv arī partiju saistītas jauniešu organizācijas, studentu, sieviešu un izglītības organizācijas un apvienības.

PARTIJU BIEDRI UN VĒLĒTĀJI

Politiskās partijas sastāv no to biedriem, kuri veido un nosaka partijas politiku. Ne katrs ir partijas biedrs, aktivists vai līderis, taču lielumlielais vairākums ir vēlētāji, kas savus politiskos uzskatus izpauž vēlēšanās. Zviedrijā jau kopš gadsimta sākuma rīksdaga

otro palātu varēja vēlēti visi balsstiesīgie vīrieši. 1921. gadā balsstiesības ieguva arī sievietes. Nākamā vēlēšanu loka paplašināšana notika 1976. gadā, kad vēlēšanās varēja piedalīties ikkatrs pilsonis, kas sasniedzis 18 gadu vecumu (iepriekšējais vecuma cenzis bija 21 gads). Jāpiezīmē, ka vietējās vēlēšanās Zviedrijā var piedalīties arī nepilsoņi, ja viņi nodzīvojuši valstī noteiktu gadu skaitu.

Lai apskatītu, kā vēlēšanu balsis sadalījušās pa partijām un partiju blokiem, pievērsīsimies pēckara periodam Zviedrijā no 1945. gada. Sociāldemokrāti ir visu laiku saņēmuši ap 45% vēlēšanu balsu. Otrās sociālistiskās partijas - Kreisās partijas - vēlēšanu skaits ir nepārtraukti svārstījies, atkarībā no politiskās situācijas. Ja otrā pasaules kara beigās par Komunistisko partiju balsis nodeva 11,2% vēlēšanu, tad pēc PSRS brutālā iebrukuma Čehoslovākijā VPK izdevās savākt tikai 3% balsu.

Studējot dažādu sabiedrības grupu aktivitāti vēlēšanās, pētnieki nonākuši pie slēdziena, ka, par spīti pieaugošajai mobilizācijai kā strādniecības, tā pilsonisko aprindu vidū, vidusšķira joprojām ir politiski aktīvāka. Piemēram, 1985. gada vēlēšanās piedalījās 92% vidusšķiras vēlēšanu un tikai 82% strādniecības. Apmēram 65% no strādniekiem balsoja vai nu par sociāldemokrātiem, vai VPK, un tāpat aptuveni tikpat liels procents zemnieku nodeva savas balsis par Centra partiju. Tas liecina, ka Zviedrijas partijas pārstāv skaidri definējamu sabiedrības grupu intereses. Pēdējos gados šī tendence ir nedaudz pavājinājusies, jo daudzi pakalpojumu sfērā nodarbinātie strādnieki ir zaudējuši savu šķiras lojalitāti. Tajā pašā laikā sociāldemokrātiem, nezaudējot savus tradicionālos vēlēšanu, ir izdevies piesaistīt jaunas sabiedrības grupas. Otrā sociālistiskā partija - Kreisā partija - jau tagad ir vairāk uzskatāma par vidusšķiras partiju (pēc vēlēšanu sastāva). No tā var izdarīt secinājumu, ka abām sociālistiskajām partijām ir savā darbībā izdevies piemēroties postindustriālās sabiedrības prasībām un saglabāt savu stāvokli arī laikā, kad pie varas atrodas pilsonisko partiju koalīcija.

Zviedru vēlētajus var tradicionāli iedalīt arī pilsētniekos un lauciniekos. Pie tam katrai no šīm grupām ir īpaši vēlēšanu paradumi. Par tipiskām pilsētnieku partijām uzskata konservatīvos un komunistus. Pretējā pusē atrodas Centra partija, kuras lielākā atbalstītāju daļa nāk no laukiem. Katrs trešais laucinieks balso par Centra partiju. Sociāldemokrātiem ir vislielākie panākumi nelielos ciematos, bet Liberālajai partijai vislabāk veicas lielākos ciematos un mazās pilsētīņās.

Ja Zviedriju iedalītu pēc reģionālā kritērija, varētu aptuveni izdalīt trīs reģionu veidus: "problēmu Zviedrija" (izteiktākais piemērs - Norlande), "attīstītā Zviedrija" un "vidējā Zviedrija". Sociāldemokrātu atbalsta punkts ir "problēmu Zviedrija", bet Konservatīvajai partijai un Liberālajai partijai vislabāk veicas attīstītākajos Zviedrijas rajonos. Centra partijas atbalstītāji sastopami tieši "vidējā Zviedrijā". Kreisajai partijai, gluži pretēji, veicas "problēmu Zviedrijā" un "attīstītajā Zviedrijā".

Izvērtējot vēlēšanu balsošanas paradumus atkarībā no dzimuma, redzams, ka sievietes Zviedrijā balso kreisāk nekā vīrieši. Šis fenomens ir raksturīgs arī gandrīz visai Rietumeiropai, ņemot vērā sieviešu vietu darba tirgū un tādu vērtību parādīšanos, kuras interesē specifiski daļo dzimumu.

PARTIJU BIEDRI

Partijas biedru skaits ir būtiskākais partijas lieluma rādītājs. Pēdējo gadu laikā biedru skaits ir samazinājies gandrīz visās partijās. Sakarā ar "kollektīvās pievienošanās" atcelšanu, kad arodbiedrību organizācijas ar vienkārša kolektīva lēmuma pieņemšanu vairs nevarēja visi kā viens kļūt par Sociāldemokrātiskās partijas biedriem (bieži vien bez izstrādāta izstāšanās mehānisma), sociāldemokrāti zaudēja aptuveni 800 000 biedru. Taču joprojām ir saglabājušās ciešas saiknes starp partiju un strādnieku arodbiedrību jumta organizāciju LO.

Saskaņā ar partiju pētnieku aprēķiniem, tikai katram trešajam partijas biedram ir iznācis saskarties ar kādu partijas uzdevumu un tikai puse no jebkuras partijas biedriem spēj atcerēties, ka jebkad apmeklējusi kādu partijas sapulci. Sievietes ir vairāk aktīvas partiju darbā, taču tieši vīrieši (galvenokārt vecāki par 45 gadiem) saņem partijas uzdevumus.

Visas partijas sastopas ar jaunu biedru uzņemšanas problēmu. Biedru skaits ir jūtami krities arī partiju jaunatnes organizācijās.

IDEOLOĢIJAS NOZĪME ZVIEDRIJAS POLITISKO PARTIJU DARBĪBĀ

Kas isti nosaka partiju rīcību? Vai tā ir tikai ideoloģija? Un kas ir ideoloģija pati par sevi? Pēc Roberta Higerā domām, ideoloģija ir pārliecību kopums, kas

- a) piemīt kādai noteiktai sociālai grupai ar kopīgu centrālo vērtību mērauklu un priekšstatiem par patiesību;
- b) veic politiskas funkcijas;
- c) satur politiskās domāšanas elementus, kas orientēti uz rīcību.

Saskaņā ar šo definīciju, ideoloģija ir kaut kas tāds, bez kā politikā nemaz nevar iztikt. Tajā pašā laikā, no marksistiskā redzespunkta, "buržuāziskā ideoloģija" ir tikai aizsegs to šķiru interesēm, ko partija pārstāv. Balstoties uz šo teoriju, šķiras intereses tiek identificētas ar vispārējām interesēm, visas tautas, nācijas vai valsts interesēm.

"Public-choice virziena" pārstāvji arī ir ļoti skeptiski attiecībā uz ideoloģijas nozīmi partiju praktiskajā darbībā. Viņi uzskata, ka partijas cenšas vienīgi pēc vēlēšanu loka paplašināšanas, un tās formulē savu politiku, lai uzvarētu vēlēšanās, un nevis otrādi. Arī šajā gadījumā ideoloģijai tiek piešķirta galvenokārt stratēģijas funkcija un tās nozīme tiek ierobežota. Ideoloģijai piemīt arī t.s. "pakalpojumu sniegšanas funkcija", t.i., kamēr vien būs nepieciešamība pēc ideoloģijas pakalpojumiem, tā saglabās savu nozīmi.

Viss šeit sacītais var tikt attiecināts arī uz Zviedrijas partiju sistēmu. Zviedru pilsoniskās partijas ir samierinājušās ar to, ka valsts var ieņemt aktivāku lomu Zviedrijas politiskajā dzīvē, bet tas nekādā ziņā nenozīmē, ka tās ir atteikušās no liberālā pasaules uzskata un brīvā tirgus principiem. Arī sociāldemokrāti ir spējuši pieklusināt savas prasības pēc valsts sektora dominances, bet tas savukārt nenozīmē, ka viņi ir atmetuši sociālistisko ideoloģiju. Viņi ir sapratuši, ka specializāciju var arī sasniegt, nepārņemot ražošanas līdzekļus valsts kontrolē; pilnīgi pietiek, ja valsts spēj efektīvi kontrolēt to izmantošanu.

Pēdējā laikā attiecībā uz ideoloģijas lomu tiek izteikti vairāki vēl radikālāki uzskati. Seimūrs Lipsets norāda, ka tieksme pēc labklājības "laimīgajās Rietumu demokrātijās" ir pārveidojusi politiskās partijas no kareivīga karognesēja par uzskatu un sabiedriskās administrācijas aparātu. Šeit var runāt par virzību no politikas uz birokrātiju un no principiem uz tehniku.

Daudzi atklāti ir jautājuši: vai viss pašlaik politika notiekošais neliecina par to, kā ideoloģija ir mirusi? Diskusija par ideoloģijas nāvi bija bieži saistīta arī ar jaunas radikālas kreisās kustības rašanos un attīstību 1960-tajos gados. Arī neoliberalisms 1970-tajos gados lika pāriet sociāldemokrātiem aizsardzības pozīcijās. Vēl pēc kāda neilga laika, strauji pieaugot zaļo kustību nozīmei, varēja pat secināt, ka sāk veidoties sava veida jauna ideoloģija - ekoloģisms, reakcija pret tradicionālās industriālās sabiedrības vērtībām un tehnokrātisko domāšanas veidu.

PARTIJAS NACIONĀLU AKTIERU LOMĀ

Lai arī ir skaidrs, ka Zviedrijas partijas rīkojas stratēģiski pārdomāti, nevar stingri apgalvot, ka to vienīgais mērķis ir iegūt pēc iespējas vairāk vēlētāju balsu.

Partijas pirmais un galvenais mērķis ir savas programmas īstenošana.

Partijas programma tiek realizēta partijas iekšienē, vēlēšanās un parlamentārā arēnā. Lai partija varētu efektīvi funkcionēt, partijas iekšienē ir nepieciešama biedru vienotība, vismaz attiecībā uz politikas pamatnostādņiem. Tāpēc arī galvenais uzdevums jebkurai partijai ir censties panākt vienotību savu biedru vidū. Stridīgus jautājumus var risināt vai nu ar vairākuma lēmumu, vai arī vispār noņemot tos no darba kārtības, ja jau iepriekš zināms, ka partija tajā brīdī nespēs formulēt vienotu nostādni. Tas, ka partija sastāv no dažādām sabiedrības grupām, nenovēršami ietver arī šķeltniecības iespēju. Jo lielāka pati partija, jo vairāk iespēju, ka tā tiks pakļauta šķeltnieciskajiem spēkiem lielākā vai mazākā mērā.

Dauns savos pētījumos uzsver, ka ikvienas partijas galvenais mērķis un vadmotīvs ir cīņa par vēlētājiem, t.i., vēlētāju balsu maksimalizēšana. Pēc šīs loģikas, visas partijas tiecas saņemt tik daudz vēlētāju balsu, cik vien iespējams, un tāpēc savas programmās tuvojas cita citai. Taču, empiriski pārbaudot šo domu, tā neizrādījās gluži pareiza. No otras puses, tas neizslēdz iespēju, ka partijas centieniem iegūt pēc iespējas vairāk atbalstītāju nebūtu nemaz jāpievērš uzmanība. Gluži pretēji. Katra partija pūlas vaiga sviedros, lai veidotu savu profilu iespējami pievilcīgāku, bet tas tomēr nav (gadījumu vairākumā) partijas centrālais darbības mērķis. Aplūkojot patreizējo Latvijas politisko ainu, tieši šajā jautājumā redzama viena no būtiskajām atšķirībām starp "vēlēšanu koalīciju" un partiju.

Protams, ka katra partija centīsies izvēlēties visizdevīgāko pozīciju, un pat sāksies strīdi par to, kura bija pirmā, kas izcepa saviem vēlētājiem saldo priekšvēlēšanu programmas pirāgu, jo vēlēšanu kampaņas cīņa ir par konkrētiem vēlētāju slāņiem un grupām. Tāpēc nereti gadās, ka šie "priekšvēlēšanu pirāgi" ne tikai izskatās vienādi, bet arī garšo gandrīz tāpat.

Pastāv zināmas pretrunas arī starp partiju plāniem partiju iekšienē un vēlēšanu arēnā. Partiju vadībai tādēļ jācenšas atrast

kompromisu starp vēlētāju interesēm (ja tās neņem vērā, var zaudēt vēlēšanās) un partijas biedru interesēm (kas ir pamatā partijas efektivitātei un organizatoriskajai vienotībai).

Lai varētu pilnvērtīgi realizēt savu programmu (kas ir jebkuras partijas svarīgākais, bet ne vienīgais mērķis), ir nepieciešams iegūt ietekmi parlamentā. Tas ir partijas galvenais uzdevums parlamentārajā arēnā. Zviedrijas proporcionālajā daudzpartiju sistēmā kādai konkrētai partijai ir ļoti grūti iegūt majoritāti vienai pašai. Šā iemesla dēļ partijām jābūt gatavām sadarboties un veidot koalīcijas.

Dilemma kļūst acīmredzama: ir jāmēģina izlist caur adatas aci, meklējot zelta vidusceļu starp velmi uzvarēt vēlēšanās ("pēc manis kaut vai ūdens plūdi") un vēlāko nepieciešamību sadarboties parlamentā. No otras puses, partijām nav obligāti nepieciešams atrasties vadībā, lai tās būtu spējīgas ietekmēt politiskos procesus. Arī pārdomāta opozīcijas politika var sniegt vēlamus rezultātus. Tā vietā, lai tiektos pēc islaicīga kompromisa parlamentārajā arēnā, partijas var cīnīties par ietekmi, arī atrodoties opozīcijā.

PARTIJU IDEOLOĢISKĀ ATTĪSTĪBA

Zviedrijas politiskās partijas samērā stingri pieturas pie ideoloģiskajām vērtībām. Tagad ir gandrīz bezjēdzīgi vārds vārdā piemērot oriģinālās teorijas, uz kurām partijas balstās, it sevišķi, kad Džona Stjuarta Milla, Kārļa Marksa, Ādama Smita, Džona Loka vai Tomasa Hobsa raksti jāpiemēro modernās Zviedrijas labklājības valsts realitātēm. Taču joprojām pastāv būtiskas atšķirības starp socialistiskajām un pilsoniskajām partijām. Tas atklājas partiju dažādajos uzskatos par to, kādām jābūt ideālajām attiecībām starp ekonomiku un demokrātiju. Partijas darbojas dinamiskā un pārmaiņu bagātā pasaulē. Tāpēc arī nav jābrīnās, ka partijas, tāpat kā konkrēti politiķi, laiku pa laiku pārskata savas

programmas vai pat ideoloģiskos uzskatus. Jāatceras arī, ka katrā partijā tomēr ir koalīcija, kurā nepastāv tāda vienotība kā autoritārā vienpartijas sistēmā. Katrai partijai ir jācenšas ar integrējošās funkcijas palīdzību apvienot vienā kori dažādās balsis. Tāpēc arī partiju programmas ļoti bieži ir izteikti garlaicīgi dokumenti ar izplūdušiem formulējumiem.

Runājot par partijām Zviedrijā, apskatīsim tikai partiju darbības būtiskākos aspektus, aplūkojot partiju nostāju svarīgākajos valsts ekonomikas, iekšpolitikas, ārpolitikas un dabas aizsardzības jautājumos.

SOCIĀLDEMOKRĀTISKĀ STRĀDNIEKU PARTIJA

Zviedru sociāldemokrātiskās partijas attīstībā no ortodoksālas marksistiskās partijas līdz pragmatiskai reformatoru partijai var izšķirt divus posmus. Pirmā posma laikā sabiedrība tika uztverta kā šķiru cīņas arēna, kurā pārmaiņas nav iespējams panākt pilsoniskās valsts ietvaros, bet tikai un vienīgi revolūcijas ceļā. Partija arī pati bija tikai neliela radikālu domubiedru grupa. Otrajā partijas attīstības posmā sociāldemokrāti kļuva par istu masu partiju. Jau gadsimta sākumā marksistiskās tēzes tika jūtami modificētas, un partija savus mērķus centās sasniegt pastāvošās sistēmas ietvaros. Sociāldemokrāti piekrita sadarboties ar reformistiski noskaņotajiem spēkiem arī pilsonības aprindās. To var saprast, jo politiskā realitāte nereti nesaskanēja ar klasisko marksisma teoriju.

1930-tajos gados pienāca kārtējais lūzuma punkts, kad sociāldemokrāti sāka attīstīt ideoloģiju, kas balstīta uz plānveida ekonomiku, konkurenci un ražošanas efektivitāti, lai varētu veidot brīvu un harmonisku sabiedrību. Taču sociāldemokrāti vairs neprasīja nacionalizāciju, bet gan "plānveida ekonomiku", ar to saprotot visu iedzīvotāju piedalīšanos ekonomiskās dzīves veidošanā. Taču partija neatteicās no "sociālisma kā tāda", jo gal-

venā vieta reformu procesa istenošanā joprojām tika piešķirta valstij, kaut arī laika gaitā sociāldemokrāti beidzot ir akceptējuši ipašuma formu daudzveidības iespēju.

Koncepcija par Zviedru gādīgo valsti - "folkhem" - māju zviedru tautai, kam jānodrošina vispārējā labklājība, parasti ir saistīta ar premjerministra Pēra Albina Hansona centieniem realizēt kaut ko līdzīgu Keina ekonomikai, lai pārvarētu 1930-to gadu "Lielo depresiju" Zviedrijā. Sākotnēji viņa plāns tika uztverts kā atkāpšanās no tradicionālās sociālistu politikas, jo sociāldemokrāti bija faktiski pieņēmuši kapitālistisko ražošanu, tiesa gan, ar piebildi, ka ražošanas augļi tiks sadalīti nevis ar ekonomikas, bet gan ar politikas metodēm.

Taču ir arī daudzas sociāldemokrātu ideoloģijas nostādnes, kas laika gaitā nav mainījušās. Daži uzskata, ka sociāldemokrāti vienmēr ir cieši turējušies pie savām "sociālistiskajām saknēm". Sociāldemokrātija ir saglabājusi arī ticību vienlīdzības un bezšķiru sabiedrības idejai, vienmēr aizstāvējusi valsts sektora lomu ekonomikā, valsts protekcionismu un iejaukšanos ekonomikā, lai atrisinātu, piemēram, bezdarba problēmu. Tajā pašā laikā tika izvirzīta tēze par stipru sabiedrību, kas kopīgu centienu rezultātā varētu apmierināt arvien pieaugošās sabiedrības vēlnes un cerības. Šeit parādās vēl viena svarīga sociāldemokrātu ideja par valsti, kas izlīdzina pastāvošās atšķirības un ļauj ikkatram pilsonim dzīvot brīvu un cilvēka cienīgu dzīvi.

Sociāldemokrātu labklājības politikā dominē ideja, ka pilnīgi visiem ir tiesības uz labklājību, un tā arī pienākas visiem. Šādā veidā Zviedrija kā labklājības valsts ir institucionalizējusi vienlīdzību starp visiem tās pilsoņiem. Sociāldemokrāti ir vienmēr uzturējuši ciešas saiknes arī ar arodbiedrībām, bet tam ir savas ēnas puses. Pieaugot sabiedrības labklājībai, arodbiedrības pārstāv ļoti dažādas intereses, un, jo vairāk interešu, jo lielāka konflikta iespējamība. Tāpēc var teikt, ka sociāldemokrāti ir kļuvuši par koalīciju, kurā savu lomu

ieņem arī vidusšķiras intereses. Šo cēloņu dēļ sociāldemokrāti ir grūtas izveles priekšā: vai nu akcentēt vidusšķiras, vai strādniecības intereses, uzsvērt privātā, vai valsts sektora centrālo lomu ekonomikā, iestāties par lielāku nodarbinātību vai dabas aizsardzības interesēm, lielākiem aizsardzības izdevumiem vai atbrūošanās. Sociālās pretrunas ir atstājušas lielu ietekmi uz sociāldemokrātiem, un svarīgāko jautājumu vidū ir ekonomiskās politikas attīstība un problēma, ko darīt ar ortodoksālajiem sociāldemokrātiem un arodbiedrībām, kurām dažkārt ir grūti pieņemt partijas atsacīšanos no cīņas pret kapitālismu.

MODERĀTI

Gadsimta sākumā moderātu programmas pamatā bija sociālkonservatīvisms. Moderāti smēlās daudzas idejas no Edmunda Bērka, ko mēdz dēvēt par vienu no konservatīvisma ideoloģijas tēviem. Bērks uzsvēra, ka konservatīvajiem ir jārespektē iepriekšējo paaudžu sasniegumi un principi, reformas ir nepieciešamas tikai tad, lai saglabātu jau pastāvošās vērtības. Konservatīvisma dilemma ir bijusi atrast pareizo līdzsvaru starp vēlmi saglabāt jau esošo, un reformu nepieciešamību.

Mūsdienu moderāti nepārprotami ir reformātiski noskaņoti, partija iesaka zviedru politiskās "sistēmas maiņu", nevis cīņu par jau esošo vērtību saglabāšanu, kā šā gadsimta sākumā.

Periodā starp abiem pasaules kariem moderāti sāka īstenot izteiktāku sociālkonservatīvisma politiku, kas ietvēra arī palīdzību visiem tiem, kam tāda nepieciešama, neatkarīgi no viņu naudas maka biežuma vai šķiriskās piederības. Tieši šajā laikā partija deklarēja ļoti mūsdienu ideju, ka sabiedrības pamatā ir jābūt atbildīgiem indivīdiem, stiprām ģimenēm un tiesiskai valstij.

1950 - tajos gados moderāti nonāca nopietnā ideoloģiskā konfrontācijā ar sociāldemokrātiem, aicinot vienkāršo tautu krāt kapitālu,

jo, pēc moderātu domām, kas pamatotas uz t.s. "īpašnieku demokrātijas" idejām, privātais īpašnieks ir tas, kurš sabiedrībā rada drošību un neatkarību, var pats parūpēties par savu labklājību un tās pieaugumu. Desmit gadus vēlāk partija pārdēvējās par Moderātu partiju, lai norobežotos no asociācijām, kādas varētu būt saistībā ar partiju un daudzajām labējā rakstura diktatūrām visā pasaulē. Partija piedalījās arī sociāldemokrātu realizētajā labklājības valsts politikā un sāka orientēties uz vidusšķiru, ar ko arī var izskaidrot vārdu "moderāts". Tā joprojām bija gatava sadarboties ar pārējām pilsoniskajām partijām.

1970-tajos gados G. Būmana vadībā partija tālāk attīstīja savu programmu, kas saturēja arī pastāvošās sabiedrības kritiku. Moderāti apgalvoja, ka zviedru sabiedrība kļuvusi pasīva, bez iniciatīvas un radošās enerģijas, kas, viņuprāt, bija tiešas sociāldemokrātu realizētās politikas sekas. Viņi uzsāka kaut ko līdzīgu liberālam dumpim, apvainojot sociāldemokrātus, ka to realizēta labklājības valsts ekonomiskā politika, ar labklājības programmām no šūpuļa līdz kapam, atstājusi nelabvēlīgas sekas uz individiem, un aicināja cīnīties par patiesu individa brīvību. Moderāti centās sevi apvienot divas ļoti dažādas ideoloģijas. Jau zināms, konservatīvisms Eiropā sāka attīstīties kā reakcija pret liberālismu, nespējot pieņemt liberālu racionālistiskās un optimistiskās domas par individa raksturu. Šis sintēzes rezultātā liberālās tradīcijas acīmredzami ir guvušas virsroku partijas ideoloģijā: cilvēka daba tiek aplūkota no optimistu redzes punkta, un konservatīvismam raksturīgo paternālisma politiku ir aizstājusi individa brīvības ideja. No konservatīvā pasaules uzskata pāri ir palikusi vienīgi ģimenes spēcīgā loma sabiedrībā, taču patreiz ģimene tiek vairāk uzskatīta par institūtu, kas veido brīvus pilsoņus un individuus.

LIBERĀLĀ PARTIJA

Pirmo pēckara gadu laikā Liberālā partija, kas līdz tam tika uzskatīta par brīvi domājošu cilvēku un pilsētu intelektuālu organizāciju,

pēkšņi izpelnījās lielu tautas atbalstu savai sociālliberālisma politikai. To bija ļoti grūti atšķirt no sociāldemokrātu politikas, jo Liberālā partija neiebilda pret tām idejām, uz kurām balstījās sociāldemokrātu reformu politika.

Savā politikā partija vienmēr ir uzsvērusi, ka cilvēks ir mērķis, un nevis līdzeklis kaut kā sasniegšanai - lai tā būtu demokrātiska sabiedrība, tirgus ekonomika vai nacionāla valsts. Liberālā partija norobežojās no sociāldemokrātiem 1957. gadā, atsakoties balsot par sociāldemokrātu priekšlikumu ieviest papildus pensiju sistēmu, kas, pēc liberālu domām, bija "brīvprātīgi obligāta" un tādējādi ierobežoja individa brīvību pašam rīkoties ar saviem līdzekļiem.

Kā liecina 1991. gada vēlēšanas, partijas nosvēršanās labējā virzienā, kopā ar moderātiem veidojot priekšvēlēšanu manifestu "Jauns sākums Zviedrijai", politiski neatmaksājas, un liberāļi zaudēja vienu ceturtdaļu balsu salīdzinājumā ar 1988. gada vēlēšanām.

Tāpēc joprojām nav skaidrs, vai partija saglabās savu noslieci uz labējo pusi, vai arī atgriezīsies pie tradicionālās sociālliberālās politikas.

Liberālā partija ir izteikta idejas partija, kas cenšas atturēties no interešu nosacītās politikas, un tamdēļ apvieno vienādi domājošos, nevis tikai cilvēkus ar vienādām interesēm. Pretrunas, kas pastāv partijas iekšienē, ir lielākoties starp labējāk un kreisāk noskaņotiem liberāļiem, kā arī starp liberāļiem un absolūtiem brīvdomātājiem. Šīs pretrunas skar galvenokārt partijas stratēģiju.

Tā ideoloģiskā programma, ko Liberālā partija pieņēma 1990. gadā, vēlreiz apstiprināja partijas atbalstu vispārējās labklājības politikai un palīdzību visiem tiem, kas nokļuvuši dzīves ēnas pusē. Kaut arī partija joprojām uzsver individuālismu, liberāļi nesaredz būtiskas pretrunas starp labklājības valsti un individa brīvību.

Liberālās partijas attīstība kardināli atšķirās no pārējo labējo partiju izcelsmes. Liberāļi nerunāja par esošās sabiedrības saglabāšanu, viņu vidū bija liela neapmierinātība ar pastāvošo iekārtu. Taču organizatoriskā ziņā pastāvēja arī daudz kopīgu iezīmju. Kā liberāļi, tā moderāti attīstījās vispirms kā riksdaga partijas, un tikai pēc tam, gadsimta sākumā, izveidojās par partijām šā vārda īstajā nozīmē.

Liberāļu - brīvdomātāju prātu tolaik aizņēma vēlēšanu tiesību jautājums. Kopā ar sociāldemokrātiem liberāļi cīnījās pret karaļa varu un dažu slāņu privilēģijām sabiedrībā. Kad šis mērķis tika sasniegts, partija nonāca jūtāmā idelogiskā vakuumā un 1923. gadā sašķēlās divās daļās jautājumā par spirtotajiem dzērieniem, kurus zviedri tolaik lietoja pārmērīgos daudzumos. Starp citu, Kārlis Marks 1847. gadā izteica visai interesantu novērojumu par skandināviem ar aptuveni šādiem vārdiem: "... sajūsma par brutālu, nešķīstu, pirātveidīgu seno ziemeļnieku mentalitāti, par kvēli, kas nevar izpaust savas pāri malām listošās domas un jūtas vārdos, bet gan rīcībā, piemēram, rupjībā pret sievietēm, pastāvīgā reibumā un asarainā sentimentalitātē, kas mijas ar niknuma uzplūdiem".

Lielākā liberāļu daļa, kas iestājās par pilnīgu atturību, pārdēvējās par Atturības partiju, kamēr mazākums izveidoja Liberālo parlamenta partiju, kas vēlāk, 1934. gadā, tika nosaukta par Tautas partiju. Kopš 1990. gada partijas pilnais nosaukums ir Liberālā tautas partija (Folkpartiet liberalerna). Tautas partija, jeb Liberālā partija, pārstāvēja tradicionālo liberālisma politiku un iestājās par brīvu tirgu un brīvu individu. Kad 1944. gadā par partijas vadītāju kļuva Bertils Ūlins, liberāļi sāka aizstāvēt Keina ekonomiku un līdz ar to arī valsts aktīvāku lomu ekonomiskajā dzīvē. Taču valsts iejaukšanās bija nepieciešama tieši tik daudz, lai nevis traucētu, bet gan veicinātu tirgus ekonomikas attīstību. 1940-to gadu beigās liberāļi kopā ar pārējām pilsoniskajām partijām protestēja pret sociāldemokrātu

ideju ieviest plāna ekonomiku un uzturēt nodokļus tik pat augstā līmenī. Tā rezultātā liberāļu piekritēju skaits uz sociāldemokrātu zaudējumu rēķina pieauga gandrīz divas reizes.

Augot Zviedrijas labklājībai 1950-tajos gados, liberāļi attīstīja domu par to, ka valstij ir jāgarantē savu pilsoņu "pamatdrošība, taču viss pārējais - apdrošināšana, uzkrājumi, personīgās labklājības nodrošināšana jāatstāj pašu pilsoņu ziņā. Saskaņā ar liberāļu uzskatiem, valsts pienākums nav rūpēties par visu. Tas bija pretrunā ar sociāldemokrātu viziju par stipru sabiedrību. Pēc t.s. "papildus pensiju disputa" (ATP), liberāļi, kas bija zaudējuši daudzu vēlēšanu balsis, izlēma tuvināties Centra partijai.

Kamēr 1960-tajos gados tirgus ekonomika bija pats par sevi saprotams liberāļu realizētās politikas pamats un valsts iejaukšanās tika uztverta kā uzbrukums individa brīvībai un ekonomikas attīstībai, septiņdesmito gadu sākumā iegriezās citi vēji. Jaunajā partijas programmā tika uzsvērta nepieciešamība palielināt sabiedrisko kontroli pār ražošanu un plānošanu, lai novērstu to tirgus ekonomikai piemēroto mehānismu darbību, kas var radīt varas koncentrāciju, dabas pārmērīgu ekspluatāciju un ekonomikas disproporcijas.

Liberālā partija tādējādi ir spiesta balansēt starp tirgus ekonomikas liberālismu un sociālliberālismu, un abu iezīmes vēl joprojām ir vērojamas partijas programmā. Labi pazīstamais liberāļu sauklis "brīvību un taisnīgumu!" cenšas apvienot abas tradīcijas.

1970-tajos gados orientācija uz brīvā tirgus liberālismu tika pieklusināta, jo daudzi kreisāk noskaņoti liberāļi bija vairāk gatavi sadarboties ar sociāldemokrātiem nevis ar moderātiem. Taču Liberālās partijas neveiksmes vēlēšanās astoņdesmito gadu sākumā, kad partija ar grūtībām spēja pārvarēt 4% barjeru un iekļūt riksdagā, lika daudziem padomāt, ar ko var beigties pilsoniskās partijas virzīšanās uz politiskā spektra kreiso pusi.

Jaunā 1982. gada partijas programma iezīmēja skaidru virzību uz brīvā tirgus liberālismu, un opozīciju sociālisma idejām. Kad 1985. gada vēlēšanās moderāti tika apvainoti par vēlēšanos noārdīt labklājības valsti Zviedrijā, Liberālās partijas lideris Bengts Veterbergs izvirzīja labklājības politiku par savas partijas vadmotīvu.

CENTRA PARTIJA

Centra partija ir tradicionāli pārstāvējusi lauksaimnieku intereses. Tā ir veidojusies kā dienvidu Zviedrijas agrārā konservatīvisma un ziemeļu Zviedrijas mazo fermu īpašnieku radikālisma sakausējums. Kad septiņdesmito gadu vidū uz politiskās skatuves parādījās zaļās kustības, tās neko nevarēja pārmest Centra partijai, jo tā, atšķirībā no pārējām partijām, nebija pārmērīgi aizrāvusies ar materiālās pārtības jautājumiem. Centristi jau daudzkārt bija bridinājuši par sekām, ko var izraisīt iedzīvotāju masveida pārcelšanās no laukiem uz pilsētām, un aicinājuši sabiedrību pievērst vairāk uzmanības reģionālajai politikai un decentralizācijai.

Pateicoties zaļo ietekmei, Centra partija ieņēma noraidošu nostāju atomenerģijas jautājumā un tādējādi izraisīja socialistiskās valdības atkāpšanos 1976. gadā.

Kopš 1976. gada Centra partija ir neveiksmīgi pūlējusies atrast savu ideoloģisko imidžu, un tās atbalstītāju skaits ir sarucis mazumā ar katrām vēlēšanām. Pūloties atgūt savu kādreizējo veidolu, pagājušajās vēlēšanās partija lika lielāku akcentu nevis uz dabas aizsardzības jautājumiem, bet gan uz lauksaimnieku interešu aizstāvību.

Centra partiju bieži ir pieņemts uzskatīt par partiju, kas orientēta uz interešu aizstāvību nevis uz kādu konkrētu ideoloģiju. Kaut arī partijas attīstība pēdējā laikā varbūt pamato šādu uzskatu, Zviedrijas centristiem pilnīgu ideoloģijas trūkumu nekādi nevar pārmest.

Partija izveidojās 1914. gadā, jo tajā laikā zviedru politikā vēl nebija neviena, kas varētu pārstāvēt tieši lauksaimnieku sociālās, politiskās un ekonomiskās intereses. Taču šo interešu aizstāvībai pamatā bija kāds konkrēts pasaules uzskats: ja ne izstrādāta ideoloģiskā platforma, tad vismaz kaut kāds konservatīvu uzskatu kopums par zemniecību kā sabiedrības mugurkaulu, kas sevi ietvēra pā daļai antikapitalistiskus, pa daļai nacionālistiskus uzskatus. Centristiem tolaik bija raksturīga skeptiska attieksme pret parlamentārisumu un demokrātiju; tas bieži vien izpaudās starppartiju strīdos un ķildās. Partija tāpat iestājās pret sabiedrības modernizāciju un straujām pārmaiņām, aizsargājot "mazo drošo stabilo pasauli" ar tradicionālajām vērtībām. Pilsētas tika nonīcinātas un uzskatītas par modernisma iemiesojumu.

Laika gaitā partijas interešu loks paplašinājās, tā iestājās par lauku attīstību, tai skaitā izglītības, veselības aprūpes un komunikāciju uzlabošanu, kultūras dzīves attīstību. Industrializācijas progresa un laukos nodarbināto samazināšanās dēļ piecdesmitajos gados strauji saruka partijas atbalstītāju skaits.

Piecdesmito gadu beigās partija ieguva savu pašreizējo nosaukumu, saņemot arī ievērojamu atbalstu no mazo uzņēmumu puses. Kopš tā brīža Centra partija sāka attīstīties par tipisku pilsonisku partiju. Centristi dedzīgi kritizēja sociāldemokrātus par viņu centieniem regulēt ekonomiku un bija par valsts sektora daļas samazināšanu Zviedrijas ekonomikā. Pēc centristu domām, valsts sociālajai politikai ir jāsniedz pamatgarantijas savu pilsoņu drošībai, jāgarantē vispārējā apdrošināšanas medicīna, jānodrošina sociālās garantijas negadījumos, bezdarba un pensijas gadījumos, bet viss pārējais, ieskaitot papildus pensiju fondu (ATP), ir jāatstāj katra paša ziņā.

1960-tajos gados centristi kopā ar pārējām pilsoniskajām partijām nostājās tiešā opozīcijā sociāldemokrātiem, un šīs sadarbības rezultātā kļuva iespējams piesaistīt arī pilsētnieku atbalstu savai

programmai. Turbjorns Feldins, kas 1971. gadā kļuva par partijas lideri, bija sevišķi dedzīgs savos uzbrukumos sociāldemokrātiem, asi aizrādot, ka nevienā sociālistiskā valstī vēl nav bijis iespējams saglabāt pilsoņu galvenās tiesības un brīvības.

Septiņdesmitajos gados Centra partija iesaistījās no tolaik darbīgajām zaļajām kustībām, kas aktīvi cīnījās pret modernismu, protestēja pret atomenerģiju un gribēja dzīvot harmoniskā pasaulē, kurā valdītu saskaņa starp cilvēku un dabu. Zaļās ideoloģijas iespaids ir īpaši palielinājies pēdējos gados, kad centrīsti meklē jaunus atbalsta punktus pārmaiņām bagātajā pasaulē. Vislielāko ietekmi uz Centra partiju tomēr atstāj pragmatiski domājošās pilsoniskās aprindas, kurām vairāk interesē sabiedrības modernizācija, nevis atgriešanās pie dabas. Viņu ietekme ir skaidri redzama arī Centra partijas pozitīvajā nostājā jautājumā par Zviedrijas dalību Eiropas kopienā.

Šobrīd Centra partija atrodas diezgan neapšaubāmā situācijā, jo tās atbalstītāju skaits kopš 1973. gada ir sarucis trīs reizes. Partijas biedri ir dalītās domās par partijas nākotni, un centrīsti patlaban joprojām ir savas identitātes meklējumos.

KRISTĪGIE DEMOKRĀTI

Kristīgo demokrātu partija tika nodibināta 1964. gadā un tikai pēdējo vēlēšanu rezultātā partijai izdevās savākt 7,1% balsu un iekļūt parlamentā. Valstī, kur politikā dominē labējie, centrīskie un kreisie spēki, partijai, kas pārstāv kristīgās vērtības nevis konkrētu pozīciju politiskajā spektrā, nav viegli apliecināt sevi. Tomēr Zviedrijas kristīgie demokrāti ir drīzāk pilsoniska nekā sociālistiska partija. Par to liecina kaut vai tas, ka 1988. gada vēlēšanās partijas vadītājs Alfs Svensons tika ievēlēts riksdagā no Centra partijas saraksta. Arī pēdējās 1991. gada vēlēšanās kristīgie demokrāti ieņēma skaidru pilsonisku pozīciju. Ir vairāki izskaidrojumi tam, kāpēc kristīgajiem demokrātiem tikai 1991. gadā izdevās

iegūt nepieciešamo vēlēšanu atbalstu, lai iekļūtu parlamentā. Pirms Zaļā partija 1988. gadā pierādīja, ka arī pilnīgi jaunai partijai ir iespējams iekļūt parlamentā, Zviedrijas politikā valdīja uzskats, ka kristīgie demokrāti tikai atvilks vēlēšanu no pārējām pilsoniskajām partijām, un, ja tai neizdosies pārvarēt 4% barjeru, zaudēs viss pilsoniskais bloks. Otrs izskaidrojums kristīgo demokrātu veiksmei ir tas, ka astoņdesmito gadu beigās zviedru sabiedrība, pēc daudzu uzskatiem, piedzīvoja morālu krīzi, un kristīgās vērtības bija reāla alternatīva laikā, kad atklājās arvien jaunas ekonomiskas un politiskas afēras ar visai apšaubāmu morālu pamatojumu.

KDS sāka savu darbību tikai piecdesmitajos gados kā neliela kristīšu kustība, kas uzstāja, lai politiskie jautājumi tiktu risināti, balstoties uz kristietības vērtībām. Sešdesmito gadu sākumā kustība ieguva vēl neredzētu popularitāti, aģitējot, lai ticības mācība vidusskolas pēdējās klasēs būtu obligāts priekšmets. Tūlīt pēc tam Levi Petrusa vadībā kustība pārveidojās par partiju, kuras viens no galvenajiem mērķiem bija padziļināt sabiedrības izpratni par kristietību un tās vērtībām. Partija nevarēja pieņemt zviedru sabiedrības un visas kultūras dzīves pārmērīgo sekularizāciju. Kā zināms, Zviedrijā baznīca nav šķirta no valsts, un gandrīz ikviens nodokļu maksātājs ar savu ieguldījumu uztur Valsts evaņģēliski luterisko baznīcu.

Jau no paša sākuma partija uzsvēra, ka to nevar ierindot tradicionālajā labēji-kreiso partiju spektrā. Kristīgie demokrāti aizstāvēja kristīgo pasaules uzskatu un savu vērtību sistēmu balstīja uz Bībeles baušļiem, apgalvojot, ka cilvēka dvēsele ir nemirstīga, ka Dieva 10 baušļi nosaka arī visas sabiedrības uzvedības normas, īpaši uzsverot mīlestību pret tuvākajiem un ģimenes nozīmi sabiedrībā.

Pagāja gandrīz divas desmitgades, līdz kristīgie demokrāti sāka sevi uzskatīt par tradicionālu, pāri konfesiju ietvariem stāvošu

partiju ar pragmatisku nostāju daudzos pretrunīgos ētikas un morāles jautājumos. Septiņdesmitajos gados partija pieklusināja savu konservatīvo nostāju kultūras jautājumos, un jaunā partijas līdera Alfa Svensona vadībā novilka skaidru robežu starp reliģiju un politiku, uzsverot, ka KDS ir partija nevis baznīca. Par centrālo vērtību mēru Bībeles baušļu vietā kļuva kristietības ētika un kristīgais pasaules uzskats. Astoņdesmitajos gados partija ieņēma vietu pilsonisko partiju vidū un pēdējās vēlēšanās atbalstīja Liberālas partijas un moderātu kopīgu aicinājumu "Jauns sākums Zviedrijai". Partijas jaunajā programmā, kurā vairs nav kategorisku un absolūtu apgalvojumu, ir teikts, ka KDS tikai "smeljas iedvesmu no kristietības vērtībām".

JAUNĀ DEMOKRĀTIJA

Jaunās demokrātijas programmu, kas ir spilgti populistiska (var teikt arī - gan spilgta, gan populistiska), kopīgi uzrakstīja divi cilvēki. Pirmais no tiem, Bertis Karlsons, bija pazīstamā Sommerlendas atrakciju parka īpašnieks, kurš vairākos rakstos presē bija dedzīgi uzbrucis augstajām pārtikas produktu cenām Zviedrijā. Karlsons uzskatīja, ka galvenais iemesls tām ir monopolistiska vienošanās, ko savstarpēji noslēguši lielākie Zviedrijas pārtikas preču piegādātāju tikli, kā arī pārmērīgi augstie importa tarifi un barjeras pārtikas precēm, kas tiek ievestas no citām valstīm. Otrais partijas dibinātājs bija privātu uzņēmējs Jans Vahtmeistars. Viņš bija jau agrāk sarakstījis dažas ļoti ironiska rakstura grāmatas par Zviedrijas politisko dzīvi.

Kā liecināja sabiedriskās domas aptaujas, partijas piekritēju skaits bija pietiekami liels, lai partija spētu iekļūt riksdagā jau tad, kad pati Jaunā demokrātijā vēl nebija pat oficiāli nodibinājusies. 1991. gada vēlēšanu rezultātā Jaunā demokrātijā savāca gandrīz tikpat balsu, kā kristīgie demokrāti. Partijas izcilos panākumus noteica Karlsona un Vahtmeistara veiksmīgā sadarbība: pirmajam proletāriskā populisma garā apelējot pie "mazo ļaužu" sirdīm un otram labējā populisma garā prasot radikālu rīcību (piemēram, valsts

uzņēmumu privatizāciju un vispārēju nodokļu samazināšanu). Šādā veidā partijai izdevās "atņemt" vēletājus gan sociāldemokrātiem (kas visvairāk zaudēja), gan arī labējam blokam. Jaunā demokrātijā jau vairākas reizes ir paralizējusi pilsoniskās valdības rīcības spēju, un pārējo partiju vidū bija vairākkārtēji nobriedusi nepārprotama vēlme tikt no tās vaļā.

Līdz ar Jaunās demokrātijas parādīšanos uz zviedru politiskās skatuves (uz kuras parasti tiek uzvestas garas un kopumā garlaicīgas lugas) uznāca pirmā protesta partija, kam bija izdevies savākt nepieciešamo balsu skaitu iekļūšanai riksdagā. Līdzīgi protesta partijām pārējās Ziemeļu valstīs, Jaunā demokrātijā prasīja krasu nodokļu pazemināšanu un valsts sektora privatizāciju.

Jaunās demokrātijas prasības ir merķētas uz trijam iedzīvotāju grupām, un partijas piedāvājumus un ierosinājumus var vērtēt kā kreisi populistiskus, labēji populistiskus un tādus, kas cenšas apelēt pie visu zviedru "dziļākajām jūtām". Pie pirmās grupas pieder uzbrukumi birokrātijai, valdībai un arod biedrībām, "kas neko nezina par vienkāršo cilvēku dzīvi" un grimst nepieļaujamā bezatbildībā. Pie otras grupas var pieskaitīt aicinājumu tikt vaļā no "birokrātiskajām klapatām", augstajiem nodokļiem un beidzot sākt atbalstīt uzņēmējus un ideju bagātus cilvēkus, kuri rada jaunas darba vietas un vairo valsts labklājību.

Trešajā grupā var apvienot visus tos Jaunās demokrātijas aicinājumus, kas attiecas gandrīz vai uz ikvienu un stāv ārpus partiju cīņas arēnas. Galvenā prasība ir likvidēt Zviedrijas alkohola tirdzniecības monopolu (Zviedrijā visus alkoholiskos dzērienus, atskaitot alu ar ļoti zemu alkohola procentu, var nopirkt tikai specializētos veikalos, kuri pie tam ir slēgti sestdienās un svētdienās), pazemināt alkohola cenas un cenas restorānos, jo, pēc Jaunās demokrātijas domām, šis pasākains augstās cenas ir novedušas pie tā, ka zviedru vidū ir ļoti daudz vientuļu cilvēku, kuriem nav, kur satīties un iepazīties.

Kaut arī Jaunās demokrātijas prasības ir ja ne reālas, tad vismaz interesantas, partija ir saņēmusi pārmetumus par kaut ko citu, proti, iekšējās demokrātijas trūkumu un partijas vadības centieniem centralizēt lēmumu pieņemšanas procesu. Vairāki deputāti, kas bija ievēlēti riksdagā no Jaunās demokrātijas saraksta, ir atstājuši partiju. Vēl joprojām viens jautājums paliek bez atbildes - vai iekļūšana riksdagā liks Jaunajai demokrātijai laika gaitā pieklusināt savu populismu un protesta garu, vai arī šīs tendences tikai pastiprināsies. Pēdējie notikumi liecina, ka populisms daudzos gadījumos ir ņēmis pārsvaru pār pragmatismu un protesta gars partijas deputātos nav jūtami mazinājies.

KREISĀ PARTIJA

Pēc 1989. gada dramatiskajām pārmaiņām Austrumeiropā, arī zviedru komunisti pārdzīvo iekšējo revolūciju. Partijas reakcija uz notikumiem Austrumeiropā nebija vienāda. Viena partijas daļa uzskatīja, ka komunisma bankrots Austrumeiropā un bijušajā Padomju Savienībā nevar ietekmēt partijas politiku, jo tai nav nekā kopīga ar to komunismu vai sociālismu, kāds pastāvēja bijušajās padomju bloka valstīs. Taču lielākā partijas daļa uzskatīja, ka partijai ir ne tikai jāmaina sava nostāja vairākos svarīgos jautājumos, bet arī jāpārveidojas par atvērtu kreisi noskaņotu partiju, kas apvienotu komunistus, vīlušos sociāldemokrātus un zaļos aktivistus. 1990. gada partijas kongresā abas frakcijas panāca kompromisu, atmetot savā nosaukumā vārdu "komunistiskā" un vienojoties pieņemt 1993. gadā paredzētajā partijas kongresā jaunu partijas programmu. Tagad partijas galvenais mērķis ir cīnīties par "mūsdienīgu sociālismu". 1991. gada vēlēšanās partija savāca tikai 4,5% vēlēšanu balsu, t.i., mazāk nekā jebkad pēdējo 20 gadu laikā.

Zviedrijas Kreisā partija, kas gadsimta sākumā atdalījās no Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas, 1919. gadā pievienojās Komunistiskajai internacionālei un 1921. gadā pārdēvēja sevi par

Zviedrijas komunistisko partiju. Kopš tā laika partijas vēsturē ir bijuši daudzi gadījumi, kad kāda partijas grupa vai nu atgriezās atpakaļ pie sociāldemokrātiem, vai arī atšķēlās un izveidoja jaunu (parasti nelielu) vēl radikālāku partiju.

Komunistiskā partija laika periodā līdz otrajam pasaules karam propagandēja boļševiku revolūcijas idejas un Padomju Savienību uzskatīja par ideālāko Zviedrijas un visas pasaules attīstības modeli. Pārējās partijas, varbūt vienīgi atskaitot sociāldemokrātus, ir vienmēr šaubījušās, vai komunisti patiešām aizstāv demokrātiju un nacionālās intereses. Daudzi uzskatīja komunistus par "nedemokrātisku krievu partiju". Pēc tam, kad Komunistiskā internacionāle pārtrauca savu darbību 1943. gadā, zviedru komunisti joprojām lūkojās uz Maskavu pēc iedvesmas un instrukcijām. Šī tendence gan mazinājās pēc Staļina nāves un PSKP 20. kongresa, kā arī it sevišķi pēc "Prāgas pavasara" vardarbīgās apspiešanās, un zviedru komunisti sāka pamazām, vismaz šķietami, atbrīvoties no Maskavas diktāta. Pēdējos gados atklājies, ka Zviedrijas komunistisko partiju finansēja no PSKP līdzekļiem.

Sešdesmitajos gados partijā norisa konflikts starp ortodoksālajiem un reformkomunistiem, kā rezultātā pie varas nonāca reformatori, kuri pakāpeniski sāka demokratizēt partijas programmu un atmata ideju par kapitalisma sagraušānu, tā vietā piedāvājot mainīt tikai šķiru attiecības. Taču visā visumā komunistiem, kuri joprojām balstījās uz burtiski izprastu marksismu, bija grūti piemēroties darbībai parlamentārās demokrātijas apstākļos. Šajā pašā laikā no partijas atšķēlās vairākas radikālākas komunistu grupas, kas bija neapmierinātas ar partijas pieaugošo patstāvību.

Lai arī Zviedrijā bija un ir vairākas komunistiski noskaņotas grupas un organizācijas, tikai Komunistiskajai partijai (VPK - Vansterpartiet kommunisterna) līdz šim ir izdevies iekļūt riksdagā. Joprojām nav skaidrs, kāda ir Kreisās partijas attieksme pret marksismu, jo partija ir saglabājusi šķiru cīņas ideju kā savu

pamatpostulātu un vēl arvien aģitē par lielā kapitāla varas sagraušānu. Partija iestājas par to, lai darbaļaudim būtu tiesības saņemt pilnu samaksu par visu, ko viņi saražo. Interesanti, ka pat Komunistiskās partijas iekšienē jau ir ieskanējušās balsis, kas runā par valsts sektora privatizāciju, taču lielākoties visi šie runātāji ir partiju atstājuši. Astoņdesmitajos gados viens no VPK galvenajiem stratēģiskajiem jautājumiem bija izlemt, kādu pozīciju ieņemt attiecībā uz sociāldemokrātiem, kuriem bija nepieciešams komunistu atbalsts, lai varētu sastādīt vitālu sociālistisku valdību. Kamēr pie varas atradās sociāldemokrāti, komunisti bija teorētiski gatavi nostāties opozīcijā arī šai valdībai.

Kad 1990. gada partijas kongresa rezultātā komunisti pārdēvējas par Kreiso partiju, daudzi jautājumi joprojām palika atklāti. Bija jāizlemj, uz kādas ideoloģiskās bāzes balstīt turpmāko partijas rīcību pēc tam, kad komunisms ir parādījis savu isto seju Tjananmeņas laukumā un bijušajā Padomju Savienībā, un Austrumeiropa beidzot atbrivojusies no komunisma ilūzijas, kuras uzturēšanā vecais režīms bija ielicis tik daudz puļu.

ZAĻĀ PARTIJA

Zaļā partija nodibinājās 1981. gadā, lai aktīvi iestātos pret kodolenerģijas izmantošanu nākotnē, jo, pēc zaļo domām, moderāti, liberāļi un sociāldemokrāti lieki novilcināja jautājuma izlemšanu. Arī Centra partija jau bija izlietojusi savu politisko kapitālu, cīnoties pret kodolenerģiju.

Astoņdesmito gadu sākumā zaļās partijas Eiropā vairs nebija nekas jauns. Zaļā ideoloģija pamatojas uz pretestību industrializētās sabiedrības materiālajai attīstībai, kas izraisījusi arī daudzas nevēlamas blakusparādības. Ir ļoti viegli pateikt, pret ko uzstājas zaļās partijas un kustības, taču daudz grūtāk - atklāt konkrētu pozitīvu programmu vai vienojošus ideoloģiskus motīvus. Arī Zviedrijas zaļie nav izņēmums. Zaļās partijas nostāja

ir skaidra, kad jāaizstāv radikālas dabas aizsardzības politikas pieņemšana un īstenošana, bet pārējās nostādnēs ir saskatāmas arī vairākas pretrunas. Viens elements vieno visus zaļos - antiattīstības filozofija.

Zviedrijas zaļie, kuru vidū ir daudzi Latvijas un pārējo Baltijas valstu draugi, uzskata, ka attiecības starp attīstību un labklājību nebūt nav tādas, kādas tās daudziem šķiet. Attīstība nes sev līdzi "anomiju", t.i., sajukumu sociālajā sfērā (jo lielāki pārveidojumi, jo lielāks haoss un sabrukums), kā arī "entropiju" - ekoloģisko katastrofu. Jo straujāk attīstās tradicionālā materiālistiski orientētā sabiedrība, jo tuvāk bezdībenim tā nonāk.

Otrs vienojošais elements ir cilvēka dabas uztvere. Zaļie domā, ka cilvēka daba ir jāmaina. Cilvēki ir indoktrinēti un orientēti uz patērēšanu, un vienīgais ceļš, kā iespējams izvairīties no ekoloģiskās katastrofas, ir pārveidot pašu cilvēku. Šajā gadījumā zaļo ideoloģija ir utopiska, jo tā apgalvo, ka vēlamo sabiedrību ir iespējams sasniegt tikai tad, ja tieši pārmainīta paša cilvēka būtība.

Zaļo ideoloģijas centrā ir nevis indivīds, bet gan mazs kolektīvs, kas darbojas par vidutāju starp individu un valsti. Šā iemesla dēļ zaļie cīnās par stipru un ietekmīgu vietējo varu. Cilvēkiem ir vairāk savstarpēji jāpalīdz. Zaļie ir arī nacionālistiski noskaņoti, jo, pēc viņu domām, cīnoties ar anomiju un entropiju, var nonākt konfliktā ar apkārtnējo pasauli, tāpēc nepieciešams saglabāt Zviedrijas neatkarību, cik vien iespējams. Lai gan pastāv vēlme pēc izolācijas, tiek akcentēts dabas aizsardzības problēmu raksturs.

Zaļie ir visaktīvākie pretinieki Zviedrijas dalībai Eiropas kopienā un aģitē par mazāku Zviedrijas ekonomikas atkarību no preču un pakalpojumu eksporta. Taču šī politika nenovēršami izraisa konsekvences, par kurām zaļie pārāk skaļi nerunā. Lai samazinātu Zviedrijas orientāciju uz eksportu, nepieciešams pārveidot visu ekonomikas struktūru, un tas sevi nepārprotami ietver

protekcioņismu, iekšējā tirgus aizsargāšanu no lētām importa precēm, kas brīvā tirgus apstākļos izkonkurētu Zviedrijas ražojumus un novestu pie bezdarbnieku skaita pieaugšanas. Jau pašlaik Zviedrijā gandrīz katrs desmitais darba spējīgais iedzīvotājs ir bez darba.

Zaļajai partijai ir arī jūtamas grūtības nolemt, kādu vietu ieņemt politiskajā spektrā. Skaidrs ir tas, ka nostāšanās spektra kreisajā pusē varētu padarīt tās ideoloģiju būtiski viendabīgāku. Arī Zaļajā partijā eksistē spriedze starp kategoriskiem absolūtistiem un pragmatiskiem kompromisa meklētājiem. Fakts, ka Zaļā partija pagājušā gada vēlēšanās savāca tikai 3,4% un tamdēļ nespēja iekļūt riksdagā, partijai ir līcis pārdomāt ne vien ideoloģiskos, bet arī organizatoriskos uzbūves principus.

PARTIJU NOSTĀDNE GALVENAJOS POLITIKAS UN EKONOMIKAS JAUTĀJUMOS

SOCIĀLDEMOKRĀTISKĀ STRĀDNIEKU PARTIJA

Sociāldemokrātu patreizējo programmu raksturo prasības pēc politiskās un ekonomiskās demokrātijas, pēc tādās sabiedrības, kurā cilvēki valda pār ipašumu, nevis ipašums - pār cilvēkiem. Sociāldemokrāti ir pret varas koncentrāciju šauras elites rokās. Ekonomiskajos jautājumos joprojām dominē tieksme pēc iespējas vienlīdzīgāk sadalīt ražošanas augļus demokrātiskas kontroles apstākļos. Pamatideja ir padarīt visus pilsoņus par vienlīdzīgiem partneriem, kopīgiem spēkiem pārvaldot un ievirzot sabiedrības resursus vēlamajā gultnē.

MODERĀTI

Sabiedrībai, kas balstīta uz brīvā tirgus principiem, ir pilnīgi nepieciešama sabiedriska kontrole pār juridisko sistēmu, sociālo drošību, aizsardzību, veselības aprūpi un izglītību. Moderāti uzskata, ka valsts sektoram jābūt tik lielam, lai tas netraucētu un

neapdraudētu tirgus ekonomikas pamatus. Brīva sabiedrība ir iespējama tikai brīvas ekonomikas apstākļos, jo ekonomiskās brīvības ierobežošana agrāk vai vēlāk noved pie ierobežojumiem arī citās dzīves sfērās.

LIBERĀLĀ PARTIJA

Liberalisms, kā zināms, aizstāv sociāli orientētu brīvā tirgus ekonomiku. Liberāli uzskata, ka vienīgi tirgus ekonomika spēj apvienot politisko demokrātiju un indivīda brīvību, ko liberāli vērtē augstāk par visu. Tā kā tirgus ekonomikas pamatā darbojas arī tādi mehānismi, kas var novest pie varas koncentrācijas, vides pārmērīgas eksploataācijas un ekonomikas straujām svārstībām, valsts uzdevums ir ar sociāli liberālas politikas palīdzību veidot apstākļus tādai ekonomikas struktūrai, kurā indivīdi var darboties brīvi un netraucēti.

CENTRA PARTIJA

Zviedru centristi uzskata, ka ekonomikai jābūt balstītai uz tirgus ekonomiku, privātiem uzņēmumiem un brīvo konkurenci (tik ilgi, kamēr tā neapdraud valsts subsidijas lauksaimniecībai). Privātā un kooperatīvā ipašuma kombinācija sniedz vislabākās iespējas ekonomiskajam progresam un decentralizētai lēmumu pieņemšanai. Ekonomiskajai politikai ir jāveicina decentralizācijas procesi, privātipašums, personiskā iniciatīva, jaunu uzņēmumu veidošana, kā arī mazo un vidēja lieluma uzņēmumu attīstība. Varas koncentrācija un monopoli pastāvēšana ir absolūti nepieņemama.

KRISTĪGIE DEMOKRĀTI

Kristīgie demokrāti atbalsta tādu valsts politiku, kas respektē cilvēka pašcīņu, aizsargā ikkatru tiesības uz brīvību un aizstāv visus vājos un pazemotos. Partija pārstāv kristietības vērtības, atzīstot cilvēku par augstāko vērtību, bet tajā pašā laikā prasot no viņa atbildību. Kristīgie demokrāti ierāda savā programmā

svarīgu vietu ģimenes atbalstam, jo tā, pēc viņu domām, var visefektīvāk risināt jaunatnes un arī visas sabiedrības problēmas. Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz dzīvi no mūža sākuma līdz pašam tā galam, tāpēc sabiedrībai jācenšas darīt visu, lai novērstu abortus.

JAUNĀ DEMOKRĀTIJA

Partijas programmā vissvarīgākie ir divi jautājumi: cīņa pret birokrātiju un aicinājums pēc visas sabiedrības dzīves radikālas liberalizācijas. Partija iestājas par lēņu (reģionālo) padomju pilnīgu atļaušanu, un tā vietā piedāvā uzlabot un padarīt efektīvāku vietējo varu komūnās. Programma ietver arī aicinājumu izpārdot valsts vērtspapirus, pazemināt VAT nodokli un kapitāla aplikšanu ar nodokļiem piemērot Eiropas kopienas standartiem (kas ir būtiski zemāki nekā Zviedrijā), kā arī pavisam atcelt vairākus citus nodokļu veidus.

Jaunā demokrātija grib, lai premjerministrs tiktu ievēlēts tiešās vēlēšanās un vietu skaits parlamentā tiktu samazināts līdz 151 (tagad parlamentā tiek ievēlēti 349 deputāti).

KREISĀ PARTIJA

Kreisā partija (bijušie komunisti) apvieno komunistus, sociālistus un visus citus, kas gatavi atbalstīt tās politiku. Partija ir par sabiedrību, kurā nebūtu atšķirības starp šķirām, un tās programmas vadmotīvs ir apmierināt visu sabiedrības locekļu vajadzības. Partijas programmā teikts: radikāla darbaļaužu kustība, spēcīga zaļo kustība un izteikta sieviešu kustība var kopā pārmainīt notikumu gaitu Zviedrijā un viest cerības, ka ir iespējama labāka pasaule, kas būtu brīva no apspiestības, kā arī cilvēku un dabas pārmērīgas ekspluatācijas.

PARTIJAS PARLAMENTĀ

Pēdējo vēlēšanu rezultātā Zviedrijas parlamentā riksdagā ir pārstāvētas septiņas partijas: konservatīvie (moderāti), liberāļi (Tautas partija), centristi, kristīgie demokrāti, sociāldemokrāti, komunisti un Jaunā demokrātija.

Kā jau tika iepriekš norādīts, lai iekļūtu riksdagā, partijai nepieciešams vēlēšanās savākt vairāk nekā 4% vēlētāju balsu visas valsts ietvaros vai arī 12% balsu kādā no iecirkņiem.

1970. gadā divkameru parlaments tika aizstāts ar vienkameras parlamentu, kurā visus deputātus ievēl vispārējās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās. Ir daudz runāts par to, kāpēc partiju sistēma Zviedrijā visu laiku bija tik stabila un pastāvīga. Papildus jau teiktajam jāuzsver, ka Zviedrijai tomēr ir laimējies izvairīties no būtiskiem sociāliem, reģionāliem vai etniskiem konfliktiem. Sava nozīme ir arī tam, ka Zviedrija nav bijusi tieši iesaistīta karā kopš 1814. gada.

Zviedrijas likums par valdību nosaka, ka tautas vara ir jāīsteno gan ar parlamenta starpniecību, kas pārstāv visu tautu, gan ar vietējo pašvaldību palīdzību. Parlaments ir visu Zviedrijas pilsoņu galvenais pārstāvis.

Jaunas vēsmas parlamentārā arēnā ieplūda tikai 1990-tajos gados, kad uz valsts galvenās politiskās skatuves parādījās arī Zaļā partija un Jaunā demokrātija.

Līdz ar partiju skaita palielināšanos, iespējams, arī valdību maina kļūs par biežāku norisi Zviedrijā. Jau tagad var vērot, ka Jaunā demokrātija, kas gan pati neietilpst valdošajā pilsoniskajā liberāļu-centristu-moderātu-kristīgo demokrātu koalīcijā, bet no kuras atbalsta vai atturēšanās no balsošanas ir atkarīga vairāku ļoti svarīgu lēmumu pieņemšana, spēj bloķēt valdības darbu, ja balso kopā ar sociāldemokrātiem un Kreiso partiju.

PIELIKUMI

1. Zviedrijas parlamentā patreiz pārstāvētās septiņas partijas:

Moderata Samlingspartiet, M
Moderātu jeb Konservatīvā partija

Folkpartiet Liberalerna, FP
Liberālā partija

Centerpartiet, C
Centra partija, agrāk - Lauksaimnieku partija

Kristdemokratiska Samhällspartiet, KDS
Kristīgo demokrātu partija

Ny Demokrati, NYD
Jaunā demokrātija

Socialdemokratiska Arbetarepartiet, S
Sociāldemokrātiskā strādnieku partija

Vänsterpartiet, V
Kreisā partija, agrāk - Kreisā komunistiskā partija (VPK)

2. Partiju izvietojums politiskajā spektrā

V - (MP) - S - M - FP - C - KDS - M - (NYD)

Piezīme: MP - Miljöpartiet de gröna (Zaļā partija) neiekļuva riksdagā 1991. gada vēlēšanu rezultātā, taču joprojām iespaido politisko dzīvi, īpaši jautājumos, kas skar apkārtni vidi.

3. Zviedrijas valdības vadītāji un ārlietu ministri pēckara periodā (1945 - 1991)

Gads	Partija	Premjerministrs	Ārlietu ministrs
1945-1951	S	P.A. Hansons/ T. Erlanders	Ö. Undēns
1951-1957	S/C	T. Erlanders	Ö. Undēns
1957-1976	S	T. Erlanders	Ö. Undēns (1945-1962) T. Nilsons (1962-1971) K. Vikmans (1971-1973) S. Andersons (1973-1976)
1976-1978	C/M/FP	T. Feldins	K. Sēdere
1978-1979	FP	O. Ullstēns	H. Blikss
1979-1981	C/M/FP	T. Feldins	U. Ullstēns
1981-1982	C/FP	T. Feldins	U. Ullstēns
1982 - 1991	S	U. Palme/ I. Karlsons	L. Bustrēms (1982-1985) S. Andersons (1985-1991)
1991 -	M/C/FP/KDSK	Bilts	M. af Uglasa

IZMANTOTĀ LITERĀTŪRA

- Abrams R. Foundations of Political Analysis, Columbia University Press, 1980
Anckar D. Analys av partiers beteende: En fallstudie i partiestrategie, Abo Academi, 1974
Balodis A. Latvijas un latviešu tautas vēsture, Kabata, 1991
Berglund S. Dellenbrant J.O. The New Democracies in Eastern Europe. Party Systems and Political Cleavages, Edward Elgar, 1993
Berglund S., Lindström U. The Scandinavian Party Systems, Studentlitteratur, 1978
Bäck M., Möller T. Partier och organizationer, Allmänna Förlaget, 1990
Ersson S., Lane J. E. Politics and Society in Western Europe, Sage Publications, 1991
Freivalds O. Latviešu politiskās partijas 60. gados, Imanta, MCMLXI
Gidlund G. Partistöd, 1986
Hadenius S. Swedish Politics During the 20th Century, The Swedish Institute, 1990
Hadenius S. Sverige efter 1900, Bonniers, 1975
Holmberg S. Riksdagen representer ar svenska folket. Empiriska studier i representativ demokrati, Studentlitteratur, 1974
Karvonen L. Sundberg J., Social Democracy in Transition, Dartmouth, 1991
Lijphart A. Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty - One Countries, Yale University Press, 1986
Lindstrom E. The Swedish Parliamentary System. The Swedish Institute, 1983
Lindstrom U. Fascism in Scandinavia 1920-1940, Almgvist & Wiksell International, 1985
Lindstrom U. Euro-Consent, Euro-Contract or Euro-Coercion? Scandinavian Social Democracy and the European Impasse, Department of Political Science, University of Bergen, 1993
Lipset S.M., Rokkan S. Party Systems and Voter Alignments, The Free Press, 1969
Norborg L.A. 170 ar i Sverige. Svensk Samhällsutveckling 1809-1979, Esselte Studium AB, 1979
Sartori G. Parties and Party Systems, Cambridge University Press, 1976
Thompson M., Ellis R., Wildavsky A., Political Culture, Westview, 1990
Tilton T. The Political Theory of Swedish Social Democracy, Clarendon, 1990
Viklund D. Sweden and the European Community. Trade, Coöperation and Policy Issues, The Swedish Institute, 1989
Wahlback K. The Roots of Swedish Neutrality, The Swedish Institute, 1986
Westerstahl J. Att studera politik, Tidens forlag, 1970

66717 ✓

Baltijas drošības studijas

1993

Uldis Cerps Politiskās partijas demokrātiskā sistēmā: Zviedrijas pieredze.

Pasaules politikas aktualitātes

1992

Andris Ozoliņš Eiropas Kopiena - Latvijas vārti uz Eiropu?

1993

Karlis Eihenbaums Eiropas Drošības un sadarbības apspriede: mainīga loma

Jelena Staburova Latvija - Ķīna - Taivāna: trīsstūris vai anlis?

Gramatikas ir iespējama iegādāties gramatniņās "Zinatne", "Avots", Latvijas Universitātes grāmatu galdā, kā arī Latvijas Arpolitikas institūtā.

0.35

2001 Baltijas drošības studijas

Jaunajā grāmatā "Politiskās partijas demokrātiskās sistēmās Ziemeļrijas pieredze" ir aplūkotas politisko partiju darbības vienas no mūsu tuvākajām kaimiņvalstīm. Lai varētu labāk iepazīt partiju veidošanas un funkcionēšanas mehānismus, ir salīdzināta šīs valsts ar Latviju un 41 gadus daudzu gadu ilgā partiju sistēmas stabilitātē 1900-tajos gados. Lasītājam Latvijā jābūt interesētam arī tālāki 41 gadus daudzu gadu ilgā partiju sistēmas stabilitātē, ko nodrošina demokrātiskās sabiedrības attīstība un pilsoniskās sabiedrības veidošanās. Lūk, kādi partiju sistēmas Baltijas valstīs vēl tiks veidotas un partijas modelis kļūs vienā politiskajā darbiņā, Ziemeļrijas pieredze var būt noderīga un svarīga vērā arī Latvijā.

Uģis Čerņis ir baltiešu un politologijas students Umeo Universitātē Ziemeļrijā. Viņš pabeidza ir bakalaura Studijas Skandināvijas un Baltijas politologu kopīgā projektā, pabeidzot disertācijas rakstu, kas analizē karšu spēles modeli un vieta Latvijas politiskās pieredzes īpašu raksturu 1900. gada Parlamenta veidošanai Latvijā. Politiskās partijas, to darbība, valstīves principi un attiecības ar citām politiskajām sistēmām ir Uģis Čerņis īpašu uzmanības lokā.

LĀI

LATVIJAS ĀRPOLITIKAS INSTITŪTS
Latvian Institute of International Affairs